

Després de la Universitat (Cent anys d'ensyança a Cervera)

JAUME LLOBET I PONT *

0. ANTECEDENTS

0.1. De com s'extingí la vida acadèmica a la Universitat

El primer intent formal de part de Barcelona encaminat a la recuperació de la Universitat fou portat a cap l'any 1796. El projecte fou enèrgicament refusat per En Manuel Ambrosio Escudero, qui ostentava el càrrec de canceller de l'Acadèmia.

Una nova petició formulada per l'Ajuntament de Barcelona, l'any 1816, obligà al doctor Dou a practicar un informe en defensa de la permanència a Cervera.

Arribat el Trienni Lliberal les condicions es feren propícies a una nova escomesa, practicant-se les gestions oportunes que, aquesta vegada, començaren a donar fruit. El 30 de novembre de 1822 es feia l'obertura d'estudis al Saló de Cent i seguidament la instal·lació dels mateixos a la Casa de la Llotja. Semblava ja arribat el moment definitiu quan l'atzar d'un canvi polític, dels

* El present treball és el fruit d'un compromís contret, conjuntament la meva esposa i jo, amb l'il·lustre historiador AGUSTÍ DURAN I SANPERE, d'honorable memòria ciutadana.

La meva esposa, Maria Dolors de Nuix, i jo, hem considerat un deure la finalització d'aquest estudi que oferim com una aportació més a la història de la nostra ciutat.

que tant sovintegen al nostre país, implicà el retorn de la Universitat a Cervera.

Amb l'abolició de la Constitució de 1812 i el canvi en la política del govern s'assegura la permanència de l'Acadèmia fins al 1835, encara que en condicions de vida esllangueïda.

La circumstància de la primera guerra carlina proporcionà una nova excusa coherent: el perill que passaven els estudiants en sortir de la ciutat de Barcelona, que quedaven exposats a ser víctimes de les escomeses. Amb l'esmentada excusa es determinà l'establiment, al convent de Sant Caietà, de les càtedres de Dret Civil, de Dret Canònic i d'Oratòria Forense, a títol d'ensenyament privat.

Durant el curs 1836-37, per l'absència d'alguns catedràtics partidaris carlins —com En Bartomeu Torredadella, membre de la Junta—, es justificà el trasllat definitiu. Malgrat tot, els cervetins, amb esforços i sacrificis, aconseguiren mantenir en vida més o menys precària la conflictiva acadèmia. Així es mantingué fins l'any 1842, data que segella definitivament l'existència de la Universitat de Cervera.¹

0.2. Paper de l'edifici universitari

Amb el decret de 18 d'agost de 1842, firmat pel regent Espartero, s'extingia definitivament la vida acadèmica a la Universitat de Cervera. No obstant, el paper d'aquest edifici encara havia de ser considerable, pel que fa a l'ensenyança a la nostra ciutat.

Intentarem de fer-ne una concisa exposició en les pàgines que segueixen.

Un cop closa la Universitat, després del darrer claustre de doctors, celebrat el dia 22 del mateix mes d'agost, es procedí a la distribució de rendes, mobles, llibres i altres efectes entre els dos centres literaris de la Universitat barcelonina i l'Institut provincial de Lleida. La tasca fou duta a terme per una comissió que començà a actuar el dia 30 de maig de 1843, no pas sense estaveïllar-se algun cop de roc contra els vidres de l'habitació on es feia l'inventari.

La ciutat reclamà immediatament el dret de patronat que ja havia tingut sobre l'edifici, però el cap polític de la província posava en evidència les intencions de la Corporació Municipal amb el següent escrit:

1. RUBIÓ Y BORRÁS, M., Anuari de la Universitat de Barcelona corresponent als cursos acadèmics 1914, 1915 i 1916.

«Lo que admiramos es que aquella Corporación que tanto celo manifiesta para la conservación del edificio para cuya custodia tenía este Gobierno Político nombrado su conserje, lo haya invadido por sí, y ante sí, disponiendo y hasta extrayendo cuantos efectos le han acomodado, introduciendo en su piso principal las escuelas de primeras letras sin necesidad alguna, pues tenían su local propio en otro punto: la capilla de cantores de la parroquial y hasta una fábrica de tejidos de seda sin permiso ni autorización de nadie, lo que no parece muy a propósito para la conservación de la obra.»²

Tot i així, alguna mena de patronat degué ésser concedit, ja que en el mes de maig de 1845, se sap d'un arrendament de l'aigua de les cisternes al millor pagador. També consta —almenys en els prospectes—, l'establiment en l'esmentat edifici, d'un col·legi de nivell superior regentat pel professor Anton Badia des de l'any 1842.

L'any 1846, el doctor Josep Bals instal·là a la Universitat un col·legi de segona ensenyança, utilitzant les habitacions del pis principal a l'ala sud-oest, situada entre la torre que fou del canceller —per quina porta i escala laterals entraven els alumnes al col·legi— i la torre dita dels bedels. Foren destinades a classes o aules les habitacions que, durant el període universitari, havien servit de cambra al capellà, i també les de l'arxiu (amb tres dependències que tenia) i les de la sala de capirots. Així ho vingueren a confirmar uns grans rètols que al cim de cada portal aparegueren sota de la raspadura que es féu amb motiu d'una restauració posterior, tals com el d'*Aula de Humanidades*, *Aula de Matemáticas*, etc.

Per a dormitoris dels pensionistes s'utilitzaven les habitacions de la mateixa ala, des de la torre dels bedels fins a l'interior de la biblioteca universitària. Aquella biblioteca que més tard fou convertida en museu de ciències i, avui, si més no simbòlicament, ha estat retornada al seu primer destí.

Aquesta part del secular edifici continuà essent destinada a l'esmentat objecte durant una bona pila d'anys, sota la direcció d'excel·lents mestres i preceptors fins que, l'any 1870, amb motiu d'haver estat convertida la Universitat en caserna i presidi, el col·legi fou traslladat a l'edifici d'estudiants pobres, anomenat Col·legi de Santa Creu, al carrer que avui encara es diu de l'Estudi Vell.

És en aquest Estudi Vell —que avui acull les dependències judicials— on s'impartiren matèries de segon ensenyament, fins l'any 1896, quan el dit col·legi fou traslladat al convent de Sant

2. VILA BARTOLÍ, P., «Nuevo Ambiente», 23 de setembre de 1917.

Francesc de Paula, situat a la rambla, prop de l'edifici universitari regentat, aleshores, pels Missioners Claretians. Mentrestant, la Universitat fou objecte d'una restauració a fons i quan tornà a estar en degudes condicions l'ensenyança mitjana s'impartí, una vegada més, pels mateixos Missioners.

Una pila d'anys més tard, la segona República va crear un Institut que s'allotjà a la torre del Cancellier, des de l'any 1933 fins al 1939.

Actualment la major part de l'edifici està dedicat a la docència impartint-s'hi des de l'ensenyança professional a la universitària, passant pel batxillerat, però, voldríem insistir, encara, en certes incidències que l'històric edifici ha sofert i que tenen clara relació amb les activitats docents.

Per un moment històric, un projecte laudable acaricià la ciutat, projecte que si s'hagués portat a terme hauria deslliurat l'edifici acadèmic d'un destí que poc l'afavorí i no s'adeia gens amb els principis que l'informaven.

El concordat de l'any 1851, firmat per Pius IX i Isabel II, disposava l'establiment de seminaris generals dedicats a l'atenció dels estudis eclesiàstics. Semblava per Cervera, una bona ocasió per a ressuscitar la part que la Universitat de Cervera tenia de Pontifícia. A fi de conseguir un seminari, els regidors de la ciutat i altres persones d'influència redactaren una raonada exposició a la reina que deia, entre altres arguments:

«El origen real y eclesiástico del grande edificio, la posibilidad de poder establecer a poca costa y con el mayor desahogo habitaciones para alumnos internos del mismo seminario, la existencia de tres grandes patios y la circunferencia de un magnífico claustro en un edificio cuya circunvalación es de dos mil novecientos pies; las circunstancias pacíficas del país y la costumbre de cuidar estudiantes, hacen de Cervera un punto sumamente a propósito para que con grandes ahorros y con notorias conveniencias pueda plantearse uno de los Seminarios Generales que V. M. ha convenido con la Sede Apostólica...» I més endavant afegien: *«Por otra parte, Señora, si en España sólo deben establecerse cuatro Seminarios Generales ni el numeroso y pío pueblo catalán puede quedar desatendido ante vuestra maternal solicitud, ni la proximidad de Cervera al Aragón puede ser una circunstancia indiferente, ni el ahorro del coste del levantamiento de un edificio decoroso y digno dejará de ser atendible ante las benéficas miras de V. M.»*

Dissortadament la sollicitud no fou atesa. En canvi, ben contrari d'allò que en ocasió memorable havia escrit el canceller Dou «de que un establiment com aquell no podia servir ni per a fàbriques ni per a caserna, ni per altra cosa semblant», tingué l'infortuni d'haver de passar per tot això esmentat i per cosa pitjor

encara. A més a més de les escomeses irreflexives, prou abundants, de que fou objecte en temps de revolta, l'any 1868 fou convertit en caserna de tropes que s'hi allotjaren durant les campanyes carlines. Així ho manifesten els testimonis de l'època i, per la nostra part, hem de fer constar que no fou la darrera vegada que el noble edifici s'acomodaria a tal destí. Nosaltres mateixos l'hem pogut veure una vegada més totalment arruïnada i molt sovint hem escoltat frases com la del doctor Estapé en una de les seves visites: «Quina mena de país es aquest que deixa arruïnar els seus edificis més nobles?»

Sort més trista li esdevingué en ser convertida en presidi, l'any 1870. Les magnífiques estances de la torre del Cancellier foren ocupades pel comandant, mentre els oficials de servei es distribuïen les més properes situades al pis principal. A la dreta de la planta baixa s'hi trobaven els tallers dels presos, en tant que a l'esquerra, hi comptaven els dormitoris, amb separació d'homes i dones. Al mateix temps s'hi completava l'allotjament d'altres rames de l'administració civil i militar. La Guàrdia Civil ocupava la torre de sol ixent, amb les cuines i els dormitoris al primer i segons pis de l'ala nord-est. Finalment, en la torre de l'altre extrem de la mateixa ala, on hi havia viscut el jutge acadèmic, s'hi establí l'Administració de Rendes Estancades, on continuà per espai de molts anys. D'aquesta manera ho va trobar en la visita que hi féu Amadeu de Savoia, l'any 1871, i no cal descriure la impressió que va emportar-se.

Davant d'aquesta situació, aprofitant un decret del govern sobre edificis nacionals, l'Ajuntament presentà un recurs exposant la utilitat de reformar l'edifici a les activitats docents i, conjuntament, amb l'esmentat recurs hi afegí el projecte d'establir, a la planta baixa, una Escola Práctica d'Agricultura, de cara a la comarca eminentment pagesa. Es demanava, en fi, que l'edifici fos cedit a la Corporació. No se sap de cap més diligència practicada per tal de portar a la realitat l'esmentada escola.

Tal vegada l'argument no tenia altra finalitat que la d'obtenir l'usdefruit o benefici del decret, ja que un cop clausurats la caserna i el presidi s'hi installaren un munt d'oficines: Contribucions i Cobrances, administracions de Correus i Telègrafs, entre d'altres, trobant-hi tothom allotjament ampli i sobrer.

No s'acaba aquí l'explotació de que fou objecte l'edifici. Diferents comerciants obtingueren del Municipi el dret de emmagatzemar mercaderies en les aules de la planta baixa, a canvi de cinc duros anuals per lloguer d'aula. Les aules de l'ala nord es dedicaren a magatzems de tabac i de sal de Cardona, llevat d'algunes que servien d'estables. A les ales d'orient i migdia s'hi trobaven

AVISO.

Cátedra de humanidades de la ciudad de Cervera y su partido, bajo la direccion de D. Antonio Abadia Profesor de latinidad; y preceptor de la misma que ha sido del partido de Viella y del de Tremp.

Los jóvenes, por cierto, un día han de constituir la dicha estable de la Nación, si se les dispensa una educación con método, orden y zelo, mas para lograr esta deben ser educados con esmero, aplicación y primor en lo moral, politico, é intelectual afin de ser unos seres bien sociales.

Plan metódico progresivo.

Por lo que hará al preceptor, procurará con todo ahinco no explicar ninguna parte de oración latina sin enterar primero de aquella misma en castellano á los alumnos, enseñará la lengua latina con el metodo mas aprendible, suave y atractivo; las dos nobilissimas Artes, Retorica Poesia latina y castellana, que tanto adornan el entendimiento y dominan el corazon, aunque no salgan perfectos en ellas; que en tan poca edad y tiempo no es posible, al menos en tal estado que en lo sucesivo puedan perfeccionarse por si mismos, y adquirir con el tiempo el nombre de oradores; principios de Cronologia, historia para enterarse de los pasados siglos; amas de los ejercicios cotidianos, rosario y Religion el sabado por la tarde, y urvanidad el Domingo antes de ir precididos del preceptor ó de otro en su ausencia á la Missa mayor.

Como el indicado profesor solo desea el bien de la Nacion, y el mejor resultado de sus tareas, recibirá con el mayor gusto cuantos avisos se servirá darle esta lltre. comision de instruccion y demas sábios para la mejora de su enseñanza, toda la que ~~se dará~~ *se dará* progresivamente á su debido tiempo, y proporsionada segun la edad y talento de los alumnos.

El 1° de Octubre proximo veniente se abrirá la Catedra para dividir los alumnos en las tres clases llamadas de Rudimentos, Sintaxis y propiedad, y para que el publico vea el adelantamiento de los discipulos y esmero del preceptor se celebrarán anualmente exámenes públicos.

Los alumnos de esta Ciudad pagarán seis reales mensuales, y los forasteros ocho.

Mientras haya padres cristianos que le confien la direccion y enseñanza de las mas amables prendas de su corazon: empleará todos sus cuidados y desvelos hasta conseguir salgan ellos perfectamente instruidos en la gramatica latina que es su principal objeto; al propio tiempo que se lisongea de poderles imbuir ciertas maximas de moral cristiana y de politica, con que consigan representar un papel brillante en la sociedad, y entrar en el número de los verdaderos ciudadanos.

Jovenes amantes de la instruccion venid á recibir el alimento científico, que se os repartirá con igualdad y amor. Cervera 29 setiembre de 1842.

Antonio Abadia Profesor.

NOTA.

Lleven todos en una papeleta el nombre de sus padres ó tutores, pueblo, casa, calle y n^o donde habitan para formacion del registro indispensable

Habitacion del Preceptor y local para la Cátedra será en la misma Universidad literaria.

Cuota: Por P. Filó.

dipòsits de blat, de fustes, d'oli, de vi i de llenya. Les de l'ala interior nord-est guardaven grans quantitats de palla, i sols se salvaven de l'ocupació aquelles que ja no tenien ni voltes, ni trebol, ni teulada. El pati de la rambla era llogat les festes principals per penjar-hi les teles d'un envelat, quins vestigis s'observen encara en forma de ganxos fixats als pilans dels porxos. La sala de claustres era llogada en semblants diades a empresaris que hi feien representacions teatrals. Així mateix, la biblioteca la tenien arrendada els músics que hi tocaven tots els dies de festa fent-ne un lloc de diversió pel jovent. Encara un altre destí pitjor sembla haver-se donat a les habitacions corresponents al primer pis interior de la façana principal on, segons el pare Vila, tenien el niu determinats ocells de nit, i on s'accedia per una escala petita i discreta propera a la porta principal.

Si s'hi afegeix, encara, les llibertats d'alguns, poc escrupulosos, que anaven despullant l'edifici de vidres, rajoles, portes i finestres que aprofitaven per apedaçar llurs cases, ens acostarem a la imatge que oferia l'edifici acadèmic cap a finals de segle.

Arribats en aquest punt, la fi ruïnosa de la Universitat era imminent quan, providencialment, la presència dels Missioners Claretians féu possible la restauració i, posteriorment, la continuïtat de la missió per la qual havia estat instaurada.

Bon munt d'anys fou mantingut l'edifici amb dignitat fins que un altre desgavell, el de 1936, trastornava una vegada més el país i fou la causa que, en pocs anys, el vell edifici tornés a la situació lamentable, semblant a la que presentava a fi de segle.

I, una vegada més, les oportunes gestions d'uns ciutadans que podríem qualificar de providencials han lograt dreçar-lo novament, i la Universitat de Cervera tornà a recuperar i acollir les activitats per les quals fou creada i on actualment s'hi veu plenament representada.

1. COL·LEGIS DE SEGONA ENSENYANÇA

1.1. Col·legi del professor Anton Abadia

Una vegada closa definitivament la Universitat, tenim notícia que ja aquell mateix any, cercaren aixopluc sota les voltes del noble edifici altres establiments d'un grau més qualificat, a més de les escoles de primera ensenyança, com devia ser. Citem la «Cátedra de Humanidades de Cervera y su partido», regentada

per Anton Abadia, professor de «Latinidad» i preceptor de la mateixa, *«que ha sido del partido de Viella y Tremp»*. És curiosa la pretensió que informa el context de l'anunci de remarcar l'adscripció de l'Escola a una demarcació tan àmplia. Transcendeix en els prospectes una mena d'enyorança de l'Acadèmia perduda.

Pel contingut dels mateixos, es desprèn que l'anomenat Anton Abadia, pretenia la formació moral, política i intel·lectual dels joves. Anunciava un plan meticulós d'exercicis quotidians, indicant el dit preceptor, que serien rebuts, amb molt de gust, tota mena d'avisos per part de comissions d'instrucció i altres interessats, orientats en profit dels joves deixebles.

L'obertura del Col·legi s'anunciava pel primer dia d'octubre de 1842, i es prometia, a fi que la gent pogués constatar els progressos dels deixebles, fer anualment exàmens públics.

El preu de l'ensenyament s'establia en sis rals mensuals pels alumnes de Cervera i vuit pels forasters. Finalment, s'incitava els joves amants de la instrucció a rebre l'aliment científic que els fóra impartit amb igualtat i amor.³

Es de suposar que el 29 de setembre de 1842, data del fullet, les dependències de la finida Universitat Literària devien restar a la disposició del primer sol·licitant, sense massa miraments en qüestions de prestigi docent, ja que la població encara no s'havia refet del cop que comportava la clausura de la malaguanyada Acadèmia.

En realitat, la vida de l'esmentat col·legi no correspongué a les pretensions anunciades i el professor Anton Abadia presentà la renúncia al cap de nou mesos, al·legant dificultats de cobrament dels alumnes i manca d'ajut per part de l'Ajuntament. La referida «Càtedra» passà discretament a integrar-se al col·legi públic d'ensenyança primària, sota la direcció de Tomàs Canosa (1844).

1.2. Col·legi del doctor Bals

El dia primer d'octubre de 1846, en un nou intent de restablir un centre docent de prestigi, obria les portes el col·legi del doctor Bals que, segons sembla, havia iniciat les activitats a Tàrrrega el mateix any en que es tancava la Universitat.

Dirigit per l'esmentat doctor en Lletres, fill de Sidamunt, empresari i director, anunciava la nova obertura de les aules referides. L'anunci es féu públic el mes de juliol de 1846 per a la

3. Arxiu Històric de Cervera. Solt.

DISTRITO UNIVERSITARIO DE BARCELONA.

COLEGIO DEL DOCTOR BALS.

REGLAMENTO PROVISIONAL DE ESTE COLEGIO DE SEGUNDA ENSEÑANZA ESTABLECIDO EN LA CIUDAD DE CERVERA, QUE RIGIRÁ, ÍNTERIN SE PUBLIQUE OTRO QUE ESPRESE MAS MINUCIOSAMENTE LAS REGLAS Á QUE DEBERÁN SUJETARSE LOS ALUMNOS QUE EN ÉL ESTUDIEN.

ARTÍCULO PRIMERO.

Los alumnos de este Colegio, cuyo local es el que lo fué de la Universidad, se dividirán en internos y externos. De los internos, unos se llamarán propiamente Colegiales; otros Pensionistas; y otros Vigilados.

ARTÍCULO 2.º

Se llamarán propiamente Colegiales, los que habiten en una de las Torres, designada para local del Colegio, juntamente con el Director, quien cuidará de ellos en todo lo concerniente á instrucción, moralidad, limpieza, urbanidad &c. &c.

ARTÍCULO 3.º

Se titularán Pensionistas, los que ocupen tambien una Torre diferente de la anterior, y serán gobernados, á mas de la vigilancia del Director, por uno de los Profesores, de la misma manera que por aquellos Colegiales.

ARTÍCULO 4.º

Se entenderán con el nombre de Vigilados, los que vivan en otra parte de la Universidad, separados de los Colegiales y Pensionistas. Estarán tambien subordinados y dirigidos por otro Profesor, que al efecto habrá designado. Por lo que las tres citadas habitaciones se designarán con los nombres de: Torre de los Colegiales; Torre de los Pensionistas; y Torre de los Vigilados respectivamente.

ARTÍCULO 5.º

Los Colegiales pagarán por razon de matrícula, aprobacion de curso y manutencion 120 libras anuales.

Este pago se efectuará en tres plazos, de la manera siguiente: 40 libras al principio del curso; 40 á primeros de Enero; y 40 á mediados de Marzo.

ARTÍCULO 6.º

Los Pensionistas por gastos de matrícula, aprobacion de curso y manutencion, pagarán 90 libras tambien en tres plazos, y en la forma proporcionalmente que se ha indicado en el artículo anterior respecto de los Colegiales.

ARTÍCULO 7.º

Á los Vigilados les correrá de su cuenta la manutencion, pago de matrícula y aprobacion de curso; y satisfarán á demas por razon de enseñanza y habitación 24 libras anuales, pagadas en la forma expresada en los artículos anteriores.

ARTÍCULO 8.º

Para mayor comodidad, economía y confraternidad, se reunirán los Vigilados en secciones, especificándose estas con los epítetos de 1.º, 2.º y 3.º &c.; cada una de dichas secciones no podrá constar mas que de seis alumnos, siendo cada uno de estos árbitro de es-

coger la seccion á que quiera pertenecer de las en que ocurriere plaza vacante.

ARTÍCULO 9.º

Siendo los Vigilados independientes del Colegio en cuanto al gobierno doméstico, correrá de cuenta del Empresario el poner los sujetos que el número de secciones exija para el mejor servicio de los alumnos.

Esta disposicion se hará extensiva igualmente al Empresario de los alumnos Pensionistas.

ARTÍCULO 10.

Los alumnos externos podrán habitar donde mejor les agrade, teniendo obligacion de pagar la matrícula y aprobacion de curso, y de contribuir á mas de esto con la retribucion de 20 reales mensuales por razon de enseñanza.

Los alumnos que no quieran ganar curso académico, estarán exentos de pagar la matrícula.

DISPOSICIONES GENERALES.

ARTÍCULO 11.

Á ningún alumno de los que habiten en la Universidad, se le permitirá salir de ella, bajo ningún pretexto, sin previa licencia del Director: en la inteligencia de que el alumno que transgreda esta disposicion, quedará sujeto á que, por primera y segunda vez, se ponga en conocimiento de su padre, tutor ó encargado, y la tercera á ser expulsado del edificio.

ARTÍCULO 12.

En fin de cada mes, se dará á los padres, tutores y encargados una parte en que conste la falta de asistencia de los alumnos, su comportamiento, los castigos en que hubiesen incurrido, y el grado de aplicacion y aprovechamiento que hayan manifestado. Estos partes estarán impresos con los bucos necesarios al intento.

ARTÍCULO 13.

Prosiguiendo el Empresario-Director de este Colegio en su tema favorito de que sus alumnos descuellan sobre todo en Latin, además de las clases que previene el Plan de Estudios y otras órdenes del Gobierno, habrá dos cátedras á parte, una de Latin y Castellano, y otra de perfeccion del Latin y Retórica.

Estas dos cátedras serán desempeñadas por sujetos de acreditada reputacion en la materia, caso que se encuentren, á cuyo efecto se señala una subvencion de 24 reales vn. diarios, durante el curso, á los sujetos que las ocupen. Habrá tambien una cátedra de Teologia y otra de Moral.

ARTÍCULO 14.

Todos los alumnos que habiten en el edificio de la Universidad, tendrán obligacion de levantarse á las cinco de la mañana todos los dias; y despues de lavados y compuestas las camas, en lo que solo podrán

emplear un cuarto de hora, estudiarán hasta las ocho, en prescencia del Profesor respectivo.

ARTÍCULO 15.

Por la noche, despues de dos horas y media de vela, tendrán media hora de preguntas sobre las materias explicadas en el transcurso del dia.

ARTÍCULO 16.

En los Sábados por la tarde, harán los alumnos un resumen por escrito de todas las materias que habrán visto durante la semana; y el Domingo por la mañana, asistirán á exámen, que se llamará Exámen Dominical, y consistirá en las preguntas que los Profesores les hagan por espacio de hora y media sobre á aquello que los mismos alumnos habrán escrito.

ARTÍCULO 17.

Todos los dias de precepto, oírán los alumnos de este Colegio la Misa que se celebrará en la misma iglesia de la Universidad, durante la cual permanecerán arrodillados, leyendo un librito Devocionario, que será designado por el Director. Mientras se celebre la Misa, serán los alumnos vigilados por el Director ó alguno de los Profesores, á quien aquel hubiere confiado este cargo.

ARTÍCULO 18.

En los dias festivos, despues de haber salido de los exámenes y oído Misa, los alumnos tendrán de recreo todo lo restante del dia hasta las seis de la tarde, en cuya hora se principiará la vela.

ARTÍCULO 19.

Los alumnos que durante la semana no hayan observado puntual y exacto cumplimiento en sus deberes, ó que no respondan satisfactoriamente, á juicio del Director, en el exámen Dominical, ó hayan estado desatentos en la Misa, ó tenido postura impropia del Santo lugar en que se hallen; en vez de concedérseles el tiempo de recreo de que habla el artículo anterior, serán destinados á dos, tres ó mas horas de reclusion, segun la gravedad del hecho, en las Salas Correccionales.

ARTÍCULO 20.

No se permitirá á los alumnos escribir cartas, ni leer las que á ellos se dirijan, sino en prescencia y con permiso del Director. Los que contravinieren esta disposicion, quedarán sujetos á incurrir en la disposicion en el artículo 11 de este reglamento.

Este reglamento provisional, como queda dicho, regirá y se observará estrictamente en este Colegio, hasta que se publique otro que le reemplacen.

Cervera 24 de agosto de 1846.

**El Director,
JOSÉ BALS.**

Fíjese en el paraje público y acostumbrado.

Reproducció d'un reglament de l'escola que regentà el doctor Bals, instal·lada a l'edifici de la Universitat a l'any 1846.

formalització d'inscripcions de cara al primer d'octubre. També es donà a conèixer un reglament de vida interna, minuciosament ordenat en una pila de classes i de grups d'alumnes: interns, externs, collegials, pensionistes i vigilats. El lloc elegit era l'ala encarada al migdia del pis principal de la Universitat. Com a residència del director i dels collegials s'escollí la torre del Cancellier; els pensionistes, vigilats per un altre professor, ocuparen la torre dels bedels, a l'altre extrem de l'ala, i els vigilats residirien en un altre lloc, menys preferent, sense descuidar, però, la vigilància.⁴

No hem pogut saber si la matrícula respongué a les aspiracions; tan sols disposem del comentari d'un historiador cerverí que qualificà aquells collegis dels doctors Bals i Soldevila com a «institucions de vida migrada».⁵

L'import d'una plaça en aquell col·legi era de cent vint lliures anuals, equivalents a unes tres-centes pessetes, o sigui unes 25 pessetes al mes, a pagar en tres terminis. L'expressat import era per raó de matrícula, aprovació de curs i manutenció a la classe dels collegials. Pels pensionistes quedava reduït a noranta lliures amb uns drets similars, si bé no hi anava comprès el catre que se'ls facilitaria per vuitanta rals l'any. El preu per als externs era tan sols de vint lliures.

Pel que es refereix a la disciplina interna, d'acord amb l'espirit que hi regnava, era certament rigorós. Per fer-nos una idea remarcarem la prohibició total de sortir de l'edifici; l'obligació de llevar-se a les cinc del matí, rentar-se i fer-se el llit, comptant amb un temps màxim d'un quart, estudiar fins a les vuit i assistir a les classes corresponents durant el dia; respondre a mitja hora de preguntes després de dues hores i mitja de vetlla, a la tarda; fer un resum escrit, tots els dissabtes, de totes les matèries i preparació per a un examen dominical d'una hora i mitja; obligació d'assistir a missa a la capella, agenollat i vigilat, amb devocionari, totes les festes. A partir de les sis de la tarda dels dies de festa, començava altra vegada la vetlla. No fa falta remarcar que aquells alumnes que no responien satisfactòriament a les disposicions recomanades perdien el «recreo» i podien ser destinats a reclusió en algunes sales correccionals reservades a propòsit. A fi de mes es passaven als tutors els comunicats corresponents a cada alumne. No es permetia escriure ni llegir cartes si no era en presència del director.

Els principis pedagògics que informaven el referit règim de

4. A. H. C. Solt.

5. DALMASES, FAUST, *Records de Noi*.

disciplina no són, per altra banda, tan llunyans, ja que molts de nosaltres els havíem aconseguit.

Pot tenir un cert interès la llista de professors amb la corresponent matèria assignada a cada un d'ells.

En Simon Aresté, prevere: llatí i castellà.⁶

En Josep Solsona, prevere: retòrica i història.

En Josep Bals: llatí i retòrica (III.º any).

En Fabià Canyelles: moral i religió.

En Josep Sala: geografia i matemàtiques.

El servei comptaria (almenys en teoria), amb un metge i un director espiritual, que tindrien cura d'ambdues salut.

Que les aules van ser preparades per acomplir les funcions indicades ho confirmen les notes del pare Vila, el qual va veure els rètols de les distintes matèries damunt dels respectius cancells de les portes.⁷ Falta comprovar si s'assoliren els propòsits que anunciaven els prospectes.⁸ Ja hem consignat anteriorment els comentaris d'un testimoni força qualificat.⁹

Per part nostra, hem constatat que les dades que complementen les referides notícies apunten cap a una declinació de les activitats, almenys pel que fa referència a la permanència dins de la Universitat. En aquest sentit llegim que el dit doctor Bals, cap a l'any 1850, pretenia instal·lar el seu col·legi a la casa dita de Gomar, i no cal dubtar de la definitiva extinció quan En Pere Bals, nebot del referit professor, reclama de l'Ajuntament un deute contret per aquest a favor del seu oncle (1865).

1.3. Col·legi del doctor Cañellas

Podem considerar-lo com una continuïtat de l'anterior, regentat pels doctors Bals i Soldevila d'una manera simultània o successiva. La manca de notícies ens fa sospitar aquella vida migrada que se li assigna. La referència ens situa a les darreries de l'any 1861. Al front del col·legi hi figura un tal reverend Cañellas (Fabià?); les aules segueixen en el mateix lloc si bé els rètols han estat canviats; en lloc de «Humanidades», etc., hi posa «Aula 1», «Aula 2»...¹⁰

6. Remarquem l'absència total de la Llengua Catalana en els programes docents d'aquella època. El mateix podem dir dels fullets i prospectes impresos, exclusivament redactats en castellà fins a les primeries del segle xx.

7. VILA BARTOLÍ, P. FREDERIC, *Reseña Histórica de la Universidad de Cervera*.

8. Arxiu Històric de Cervera. Fulls solts.

9. DALMASES, F., *obra citada*.

10. VILA, P., *obra citada*

Entre la documentació bàsica d'aquest treball hi figura un sermó pronunciat en motiu de la inauguració de l'esmentat col·legi de primer i segon ensenyament, dirigit per doctor Cañellas, datat a l'any 1862.¹¹ És una peça ampulosa, a l'estil de l'època, pronunciat pel reverend Anton Miró, en el paranimf de la Universitat, en el qual invoca la protecció de la Immaculada i remercia la reina per «*la concesión de un Colegio de segunda enseñanza, de segunda clase, a fin de que la juventud incauta (!) pueda instruirse en aquellos principios que se hacen indispensables...*» L'al·lusió a la reina contempla l'aspiració a alguna mena d'oficialitat, ja que el col·legi fou concedit a instància de l'Ajuntament, acollint-se a una llei d'Instrucció Pública de 13 de juliol de 1862. En l'esmentat sermó no falten al·lusions a la Universitat i als seus fills eminents com a inici d'una costum que encara perdura.

1.4. Col·legi d'En Frederic Nogués

Tal vegada sigui aquesta regència la que donà al centre una vida més florida. Els testimonis ens parlen de la concurrència, ultra molts externs, d'una vuitantena d'interns que, uniformats com anaven, feia goig de mirar.¹² Parlem de l'any 1866 i successius fins el 1870. Degué rebre una empenta feconda d'aquella gran personalitat a qui s'atribueixen magnífiques qualitats d'intel·ligència i activitat, si bé cal afegir-hi la circumstància d'un recolzament financer, en forma de títols de 125 pessetes, que arriben a totalitzar la quantitat de set mil pessetes. En Ramon Llobet i En Frederic Nogués signen els dits títols com a director-empresari i director-administratiu, respectivament.

També es parla d'una subvenció de cinc mil pessetes anuals a càrrec de l'Ajuntament, mantinguda en referències posteriors i per anys successius.

La radicació del col·legi continuà fins al 1870 a la Universitat on, de bon principi, seguia disposant d'espai més que suficient. El fullet explícit i curiós, diu així: «*Los locales de que dispone el Colegio, entre los que hay un gimnasio higiénico y ortopédico...*» i «*... los dormitorios por su despejo y capacidad conservan una atmósfera suficientemente pura...*» (sic).¹³

Semblava arribat un moment de despreocupació i confiança per l'esmentat nivell d'ensenyament a la nostra ciutat quan la

11. A.H.C. Solt.

12. DALMASES, F., *obra citada*.

13. A.H.C. Solt.

perspectiva tornà a canviar. Recomençades les campanyes carlines, les tropes trobaren planer d'instalar-hi la caserna, i ocuparen la planta baixa i bona part del pis principal. La presència de tropes desfilant pels passadissos no devia resultar massa compatible amb la docència. Si la nota fa de mal creure no cal altra cosa que consultar el llibre del pare Vila, en el que es queixa de les enormes despeses que costà la restauració de l'edifici, en fer-se càrrec del mateix la corporació Cordimariana, culpant els referits exèrcits militars de l'esberlament de les voltes.¹⁴

En Frederic Nogués no tardà gaire a traslladar-se a Barcelona on va obrir, dins d'un clima més adient, un magnífic centre anomenat «Liceu Políglota», que va assolir merescuda fama, i on reberen instrucció importants figures de la nostra cultura. Podem citar al senyor Agustí Duran i Sanpere, humanista cerverí, el qual ens aporta el seu testimoni al manifestar que allí conegué a molts dels homes de la Mancomunitat.

Entre els col·laboradors d'En Frederic Nogués al col·legi de Cervera cal destacar En Bartomeu Feliu, qui més tard fou catedràtic de Física a les universitats de Saragossa i Barcelona, successivament, així com el que fou enginyer industrial, En Gabriel Solà i Escayola, que també féu cap a la Ciutat Comtal, on regentà un important establiment de maquinària.¹⁵

L'èxode de l'esmentat quadre de professors podria molt bé estar relacionat amb la mesura presa pel govern, l'any 1870, de manar habilitar gran part de la Universitat per a presidir. La realitat és que aquell any es deixa d'impartir ensenyança dins de l'antic edifici i el col·legi es traslladà a l'edifici d'Estudiants Pobres, o antic *Colegio de Santa Cruz*, al carrer que encara avui és anomenat de l'Estudi Vell.

El testimoni escrit que segueix porta la data de l'any 1877. Encara fa referència a una Junta Directiva de caràcter financer on s'hi repeteixen alguns noms dels que figuraven en la de l'any 1970: Ramon Llobet, Francesc Gené i Domènec Agulló. Ja no es parla de locals. Tampoc no hi consta cap dels professors referits. En canvi, es parla d'un director, un tal reverend Felip Lleonard, «cuya modestia excede a su instrucción...», i d'un rector d'interns, un tal reverend Isidre Capdevila. «En cuanto al orden interior del Colegio nada habla tan alto a su favor como la buena salud y robustez de los alumnos internos».¹⁶ Copiem la llista de preus de serveis.

14. VILA, P., *obra citada*.

15. A.H.C. Solt.

16. Arxiu Nuix. Solt.

Manutenció i ensenyament (pels interns) .	55	ptes./mes
Rentar, planxar i cosir la roba	5	ptes./mes
Metges i farmàcia	7'50	ptes./l'any

Aquest col·legi de segon ensenyament, de vida atzarosa, posat des de l'any 1866 sota l'advocació de la Puríssima Concepció, anà donant tombs i sofrint canvis de tota mena. Canvis de residència, de regència, d'administració, de plans i de matèries, en un temps relativament curt, de tal manera que abans de finalitzar el segle tornava a apropar-se a l'antic edifici i, a primeries del segle actual, novament s'acollia a les aules de l'històric edifici universitari.

Seguint l'estudi dels documents que ens informen hem fet un salt de nou anys. La Junta Directiva, en data de gener de 1886 (ja no parla d'En Felip Lleonart), participa als pares d'alumnes la col·laboració, en les tasques de la docència, dels pares «Josefinos» Francesos. Entre altres propostes i com a novetats, hi figuren la moderació dels preus, la gratuïtat per als pobres en nombre d'un vint per cent i l'ensenyament de la llengua francesa.¹⁷

1.5. Col·legi dels RR.PP. «Josefinos» del Sagrat Cor

En el fullet publicat l'agost del mateix any, constava l'acceptació de la direcció del col·legi, la consagració a l'ensenyament i l'especificació de les matèries objecte del mateix. El reglament i els preus no havien sofert sensible modificació.

Els pares «Josefinos» impartiren ensenyament durant un curt període de quatre anys, abastint l'ensenyança primària, així com el parvulari, del qual n'estigué encarregat el professor Narcís Farró. En un repartiment de premis de l'any 1888, figura com a director el pare P. M. Julián, si bé el 1866 signava el pare Lluís Foix. Sembla que la permanència dels «Josefinos» no passà de 1891.

1.6. Col·legi dirigit pel llicenciat En Ramon Arrufat, pvre.

Els canvis no paraven en tots els terrenys i, àdhuc, se'n resen-
tien algunes matèries que, obeint a les absències del professorat

17. Arxiu Nuix. Solt.

COLEGIO DE LOS RR. PP. JOSEFINOS DE CERVERA.

DISTRIBUCION DE PREMIOS PARA LA 1.ª ENSEÑANZA

EL 29 DE JULIO DE 1888.

Premio de Honor.

Este premio se concede á los alumnos de cada clase que se han distinguido mas durante el año por su aplicacion y buena conducta.

Clase Superior.

- Premio 1.º Ramon Bargués de Bellvehí.
» 2.º Exæquo { Ramon Solé de Cervera.
 { F.º Calafell de la Guardia.
Accesit 1.º Ramon Tacies, del Fá.
» 2.º Antonio Ros, de Verdú.
» 3.º Agustin Garriga, de Cervera.

Clase Elemental.

- Premio 1.º Exæquo { Feliciano Solsona, de Cervera.
 { Francisco Farré, de id.
» 2.º » { José Civit, de id.
 { Ramon Bargués, de id.
Accesit 1.º Pablo Vilá, de id.
» 2.º Joaquin de Nuix, de id.
» 3.º José Bach, de id.
» 4.º Antonio Toldrá, de Vergós de Cervera.

Clase de Niños.

- Premio 1.º Exæquo { Enrique Susó, de Cervera.
 { Antonio Civit, de id.
» 2.º » José Casanelles, de id.
Accesit 1.º Antonio Setorra, de id.
» 2.º José de Nuix, de id.
» 3.º Joaquin Raich, de id.

CLASE SUPERIOR.

PRIMERA SECCIÓN.

Historia Sagrada y Doctrina.

- Premio 1.º Francisco Calafell.
» 2.º Magin Solé.
Accesit 1.º Ramon Bargués.
» 2.º Ramon Solé.

idoni, tan prompte s'anunciaven amb solemnitat com se silenciaven al pròxim prospecte. En aquest punt trobem, a l'examinar el fullet corresponent a l'any 1881, que es fa càrrec del centre, en concepte de director, mossèn Ramon Arrufat.¹⁸ En dit fullet es fan al·lusions molt significatives als molts sacrificis que els cer-verins s'havien hagut d'imposar, tant el municipi com el clero i les persones de posició, per tal de superar les dificultats de tota mena que anaven sorgint al pas dels anys. Efectivament, fou una dura tasca col·lectiva la que s'imposaren els cer-verins d'aquell temps, per tal d'evitar la mort del col·legi. Consta que l'Ajunta-ment hi contribuïa amb la subvenció de cinc mil pessetes anuals des de molt temps enrera. A cada canvi es procurava estimular l'atenció dels pares amb la inserció d'alguna novetat en el progra-ma, tal vegada per fer més passadora l'absència de matèries su-primides. En el temps que ens ocupa es dona la notícia que s'havia muntat un magnífic gabinet de Física i Història Natural, però no es parla ja dels idiomes francès, anglès o alemany, que adès hi figuraven.

No cal forçar la imaginació per copsar la inestabilitat d'aquell centre de vida atzarosa que degué passar moments ben afligits. Seguint l'estudi dels documents podem llegir, al costat del nom del director Arrufat, els d'un sots-director, En Joaquim Isanda i un director espiritual, el reverend Ramon Combes. Aquest darrer serà objecte d'un comentari a part.

Caldrà esperar els darrers anys de la centúria per assistir a un important impuls que els pares del Cor de Maria, proveïts d'abundant professorat, donarien a l'ensenyament cer-verí, a tots els nivells.

La regència del Col·legi per En Ramon Arrufat abasta fins a l'any 1896 (uns cinc anys). Un full signat conjuntament amb Jau-me Mestres, professor de primera ensenyança, fan pensar en una mena de comiat. Diu així:

«Hemos cumplido religiosamente los compromisos que con el Exce-lentísimo Ayuntamiento y con el público en general contrajimos cinco años ha; nos lo abonan el testimonio de nuestra conciencia, los re-sultados de los exámenes y la aprobación de los que nos han favore-cido con su confianza. Pero ahora se trata, no de prolongar la exis-tencia del Colegio, no de procurar que no faltase un colegio en la ciudad de Cervera, sino de establecerlo sobre bases tan sólidas y con elementos tan valiosos, que pudieran elevarlo a una altura envidia-ble; y tras de generosos esfuerzos y después de sacrificios conside-rables se ha logrado lo que todos vivamente ansiábamos. La acredi-

18. A.H.C.

tadísima Congregación de Misioneros, Hijos del Inmaculado Corazón de María ha tomado a su cargo la enseñanza de todas las asignaturas del Bachillerato...»

L'encapçalament del fullet porta el nom de «Colegio de 1.ª y 2.ª Enseñanza dirigido por los Padres del Inmaculado Corazón de María. Curso de 1896-97». ^{18 bis}

1.7. Col·legi Cordimarià de 1.er i 2.er ensenyança

El curs 1896-97 es regentat ja pels Missioners i el col·legi cobra nova vida. Una altra nova que s'anuncia en el mateix fullet és el trasllat de l'internat a l'espaiós convent de Sant Francesc de Paula, ben aprop de la Universitat. Mentrestant, les tasques de restauració del vell edifici acadèmic, portades a cap per la mateixa Congregació, anaven arribant a terme, i s'anava establint en el mateix un munt de seccions diverses i estudis de tota mena, fins que arribà a estar habitat per més de tres-cents escolars, que cursaven diferents nivells d'ensenyament, amb preferència del caràcter eclesiàstic. Pel que al nostre col·legi es refereix encara trigarà a retrobar-se dins l'antiga estança, finalitzant o tancant el cercle de trasllats.

S'inicia aquí una nova etapa amb tres graus d'ensenyament primari i els cursos corresponents de secundari, fins a completar el Batxillerat. Sembla que durant el curs 1897-98, l'ensenyança s'impartí ja al convent de Sant Francesc. Cal remarcar que encara hi figuren En Jaume Mestres i en Ramon Arrufat, el darrer com a director d'interns.

El superior de la Congregació era el pare Francesc Naval, fundador d'un museu d'Història Natural, Arqueologia i Paleontologia, les restes del qual es conserven a la sala dita del pare Naval, del Museu d'Història Agustí Duran i Sanpere.

A la fi del segle, o sigui durant el curs 1899-1900, hi figura com a director del pensionat mossèn Jacint Oliveres.¹⁹ El preu no ha sofert sensible variació. Són 55 pessetes mensuals per la segona ensenyança completa.

La vida del col·legi és impulsada en distintes manifestacions de lluíment dels alumnes. Són freqüents les vetlles literàries, molt d'acord amb la moda d'aquell temps. Els motius i les circumstàncies eren diverses i moltes vegades cercades a propòsit, indepen-

^{18 bis}. A.H.C.

¹⁹. «El Pla del Bages», Manresa, 1908.

dentment d'exàmens i proves oficials. Per alguns anys la secció de segona ensenyança constava com agregada a l'Institut de Lleida i, concretament l'any 1906, s'anunciava en un fullet la fi d'aquella situació. En aquells moments constava com a director el pare Santiago Martínez. Encara viuen alguns cerverins que cursaren els seus estudis en aquell col·legi.

La tasca docent dels Missioners perseverà tot el primer terç de segle i només fou interrompuda per l'esclat de la guerra civil de l'any 1936. El Centre, a més de les seccions de primera i segona ensenyança per als nois de Cervera i la comarca, tenia la funció de formar religiosos que ingressaven a la seva Orde. Hem de remarcar el prestigi que assoliren les disciplines anomenades clàssiques que s'impartien. Bona mostra n'és una publicació especialitzada que s'editava en llatí amb el nom de *Palestra Llatina*.

1.8. Institut de segona ensenyança «Ramón y Cajal»

Essent ministre d'Instrucció Pública, durant la segona República, En Marcellí Domingo i Sanjuan, fill de Tarragona, es portà a terme un programa de creació de centres d'ensenyança, fruit del qual fou l'Institut «Ramón y Cajal» que inicià les activitats l'any 1933.²⁰ De bon principi s'establí, com a col·legi subvencionat, al costat de la porta principal de la Universitat, en unes dependències afegides que no fa gaire foren enderrocades. Després passà a instal·lar-se a la torre de davant de la font (torre del Cancellier), on encara s'hi pot veure la placa, sota mateix del balcó. En aquell centre vàrem cursar estudis de batxillerat uns quants cerverins i altres comarcans, mentre va ser possible, ja que els esdeveniments bèl·lics van truncar les esperances de més de quatre companys que, un cop finalitzada la contesa, ja no reemprengueren els estudis.²¹

En acabada la guerra ningú no va trobar la forma ni el coratge suficient per a reclamar la continuïtat de l'esmentat centre, ben diferentment d'allò que succeí a la Seu d'Urgell, on posseïen un institut del mateix origen i època.

20. Durant el curs 1933-34 fou encarregat d'obrir les portes de l'edifici universitari per tal d'organitzar-hi l'Institut, En Prudenci Seró, primer director del mateix. Prudenci Seró havia anat de metge a Granyena l'any 1918. Més tard es llicencià en Ciències Naturals.

21. Fins l'any 1936 en que esclatà la guerra hi actuà de director mossèn Josep Serrano, de molt bon record per la seva qualitat humana. Es jubilà no fa gaire, essent director de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

A partir dels anys quaranta, en aquella mateixa torre, s'hi organitzà una acadèmia de batxillerat, on es preparaven alumnes que a fi de curs s'examinaven a l'Institut de Lleida. Pocs anys més tard, l'estança era compartida amb una secció de l'Institut Francès de Barcelona, que en féu seu de difusió cultural.

L'Acadèmia es convertí, més tard, en una Mútua Escolar que, amb diverses seccions omplia el buit de la segona ensenyança, fins que enllaçà amb l'Institut Laboral que es pot considerar origen de l'actual Institut de B.U.P.

2. ESCOLES PÚBLIQUES D'ENSENYANÇA PRIMÀRIA

2.1. Ubicació

D'un cap a l'altre de la passada centúria l'ensenyança primària s'impartia, per les raons que anem a exposar, en dos llocs distints.

Per un costat, hi havia l'escola de nenes dita «de Educandas», situada al carrer Major, en el lloc que actualment ocupa l'Arxiu Històric i Museu. Fou destinada a donar instrucció a les nenes, d'acord amb les condicions fixades pels seus fundadors, el segle precedent. Dits fundadors foren un matrimoni anomenat Martínez. Ell, era procedent de Solsona, i, ella, de nacionalitat grega. Aconseguiren reunir un patrimoni considerable, però com sigui que no tingueren descendència determinaren fundar una escola en el que fou antic domicili. Del contingut de les clàusules se'n desprenia que la fundació havia d'acomplir la missió de prestar educació gratuïta a qualsevol filla de Cervera; d'aquesta manera l'esmentat col·legi Martínez venia a prestar un servei públic. En conseqüència, l'Ajuntament de la vila, que era, a l'ensem, co-patró de la Fundació, es trobava descarregat en una de les seves obligacions capitals: el manteniment de l'escola de nenes que, en aquell temps i d'acord amb la costum de l'època, havia d'estar completament separada de la dels nens.

Per altra banda, si bé amb un cert caràcter migratori, no faltà mai un establiment dedicat a escola de primera ensenyança de nens i parvulari. Dit establiment que d'ençà les primeries de segle es trobava situat a la sala de davant de la Casa de Misericòrdia, confrontant amb l'Església de Sant Bernat, que havia estat de la Companyia de Jesús, passà a les habitacions de la Universitat quan aquesta fou closa.

Val a dir, però, que la major part del temps a que ens referim,

trobà la seva estança a la Plaça de Santa Anna, justament on avui està situat el «Casal de Cervera». L'esmentat col·legi masculí es denominava «Col·legi de la Puríssima Concepció».

Seguint una mena de constant migratòria, dit col·legi fou traslladat a l'antic convent de Sant Francesc de Paula, al costat mateix d'on avui s'assenta el Casal Parroquial. Això succeïa a principis del segle actual. Llavors es canvià també la denominació, i passà a dir-se col·legi del «*Prado Catalán*». D'aquell convent n'acabaven de sortir els P.P. Claretians que hi tenien instal·lat el seu col·legi de segona ensenyança, procedent de l'Estudi Vell de pocs anys ençà, i que havien decidit d'allotjar ja a la Universitat, aquesta en vies de franca restauració.

2.2. Locals

Referint-nos als locals on s'allotjaren les escoles podem dir, certament, que gairebé mai no disposaren d'edificacions pròpies, ni tan sols pensades de cara a la seva missió, sinó que la major part del temps s'aprofitaven construccions velles, de tota mena, les quals havien de sofrir adaptacions i reparacions diverses a causa de les pèssimes condicions que oferien per a la ensenyança. En resposta a les referides condicions, sovint es promovien queixes que n'eren origen d'expedients d'obres, els quals, per altra part, sotmesos a dificultats econòmiques molt pròpies de l'època, a vegades veïen ajornadas les solucions indefinidament, i originaven noves queixes.

A manera d'illustració de les expressades circumstàncies podem citar dos exemples:

L'any 1853, referent a l'escola de pàrvuls de la plaça de Santa Anna, es cursà una reclamació en la que es feia evident la urgència d'una reparació del local. La reclamació donà lloc a un informe de la Comissió Local en el que es reclamava un projecte de reforma de totes les escoles.

El projecte en qüestió fou originat per la quantitat de denúncies relatives a les condicions que oferia dita escola de pàrvuls, regentada per una tal Paula Porta, on els nens, es deia, «hi estaven tant atapeïts que amb prou feines es podien moure, originant forta pudor i sense atenció de cap mena».

L'altre cas fa referència a la Fundació Martínez. Allí, el professor d'Instrucció Intel·lectual, Benet Barasona, es queixava, l'any 1855, de la falta de ventilació. L'expressada circumstància ja havia estat denunciada en repetides ocasions anteriorment, remarcant que s'havia confeccionat un pressupost d'obres presentat pel mes-

COLEGIO DE LA INMACULADA CONCEPCION

bajo los auspicios de las muy Ilustres Corporaciones Ayuntamiento y Comision local de Cervera.

Instruir y moralizar, dirigiendo á la juventud por las sendas de la verdadera civilizacion será el doble y primordial objeto de este Establecimiento.

Estado demostrativo de las materias de enseñanza.

SECCION 1.ª

Instruccion Religiosa y Moral.—Lectura.—Escritura.—Principios de Aritmética.—Id. de Gramática castellana.—Urbanidad.

SECCION 2.ª

Mayores conocimientos de Religion y Moral.—Id. de Aritmética.—Id. de Gramática castellana.—Elementos de Geometría.—Principios de Agrimensura y Dibujo lineal.—Id. de Geografía é Historia de España.—Nociones generales de Física, Química é Historia natural aplicadas á la Agricultura.

SECCION 3.ª

Dibujo natural.—Música vocal é instrumental.—Gramática francesa precedida de unas cortas nociones de Ideología y Gramática general.

OBSERVACIONES.

La primera Seccion comprende la educacion primaria elemental completa; la segunda, la educacion superior. No se admitirá ningun alumno en la clase elemental completa, que no haya cumplido cinco años; los de tres á cinco deberán matricularse en otra clase agregada á aquella y á cargo de un Profesor Ayudante.

La enseñanza correspondiente á la educacion superior se dividirá en tres años; su distribucion será al tenor siguiente:

Primero año.—Religion y Moral.—Aritmética.—Gramática castellana.—Principios de Geometría.—Nociones generales de Geografía.

Segundo año.—Religion y Moral, Gramática castellana y Aritmética.—Principios de Agrimensura y Dibujo lineal.—Nociones generales de Historia especialmente de España.

Tercer año.—Religion y Moral, Gramática castellana y Aritmética.—Nociones generales de Física, Química é Historia natural aplicadas á la Agricultura.

Hemos tenido por conveniente repetir en cada curso el estudio de las tres asignaturas primeras, por ser de primera necesidad y base inequívoca de toda educacion fundamental.

La enseñanza de las materias que completan la educacion superior, aunque bajo un círculo bastante limitado, versará sobre los principios mas generales y de aplicacion mas inmediata: principios que esplanaremos con la mayor sencillez y naturalidad inculcando siempre los fundamentos de una sana moral, para que así forme un todo armonioso y deleitable, despojado enteramente de ese rigor escolástico y aparato sombrío y severo, que tan mal se aviene con las enseñanzas de esta clase. El objeto principal de esta enseñanza es infundir á los jóvenes, cualesquiera que sea su clase y categoría, el gérmen de un saber sólido y positivo, suficiente para conducirse espeditamente en sus relaciones sociales.

El estudio de las enunciadas materias es en concepto de la Junta el mas propio, no solo para aquellos que no aspiren á las carreras literarias; tales como los primogénitos ó herederos, artistas y comerciantes, sino tambien para los que han de seguir los cursos de Filosofía en los Institutos ó Universidades, donde los progresos de la generalidad de los alumnos serán insignificantes, por no decir nulos, si es que de antemano no se inicien en dichos conocimientos.

Las enseñanzas correspondientes á la primera y tercera seccion, igualmente que las pertenecientes al primer año de la segunda, se principiarn con todo rigor desde el 15 del actual. La clase de Dibujo empezará tan pronto que se encuentre un Profesor idóneo al efecto.

RETRIBUCIONES MENSUALES.

Seccion primera.—Dos reales los principiantes que no escriban; tres los demás; y doble respectivamente los forasteros.

Seccion segunda.—Seis reales los hijos naturales y vecinos de la poblacion; doce los forasteros.

Seccion tercera.—La enseñanza de la música, así vocal como instrumental, será gratuita para los naturales y vecinos de Cervera; los forasteros pagarán la retribucion de diez reales.

La enseñanza de la Gramática francesa tambien será gratuita para los alumnos hijos de Cervera, que se hallen matriculados en la clase superior; para los demás incluidos los forasteros, diez reales.

La retribucion correspondiente á la clase de Dibujo se determinará cuando empiece su respectiva enseñanza.

Por de pronto habrá cuatro Profesores para el desempeño de dichas enseñanzas; en lo sucesivo se aumentará el número de ellos, hasta completar toda aquella educacion compatible con los recursos y demás circunstancias locales.

Se admitirán alumnos internos á precios convencionales y equitativos.

Ningun alumno será admitido á la matricula sin presentar una papeleta, en que manifieste su nombre y apellido, edad, nombre de sus padres, calle y número en que viven.

Tampoco se admitirán los jóvenes que pasen de la edad prescrita por el Reglamento provisional del Reino.

Cervera 7 de noviembre de 1845.

El Presidente de la Comision local,
José Solsona y de Janer.

El Director,
Domingo de Miguel.

P. A. de la Comision,
Magin Oms, Secret.º

tre Jaume Borbonet. Cal remarcar, que si bé la Fundació Martínez disposava de local propi, aquest fou construït com habitatge familiar, sense pensar, de bell antuvi, en cap mena d'activitat docent. La dedicació a escola fou, per tant, circumstancial.

Els exemples exposats són una clara mostra de les condicions que imperaven, i les queixes de pares i de professors anaven encaminades a l'acondicionament dels locals, clarament mancats d'unes condicions mínimes per a l'ensenyança. Com a cloenda direm que el mestre Tomàs Aranaz, l'any 1841, suplicava s'acceleressin les instal·lacions del «nou local» car, altrament, li resultava impossible de classificar la classe. El «nou local» de referència, sense por a equivocar-nos, el situàrem a la dissortada Universitat.

2.3. Qüestions econòmiques

2.3.1. *Dotació*

Els establiments referits, qualsevolgui que fos el caràcter i particularitats que els regien, no es lliuraren pas de sofrir la trista plaga de l'escassetat de recursos. Plaga que fou, i potser no ha deixat d'ésser del tot, la pauta imperativa que ha marcat totes les etapes de la nostra vida ciutadana.

No cal altre testimoni que la lectura dels múltiples escrits, on els titulars dels establiments docents reclamen de l'Ajuntament la liquidació dels famosos *Atrasos* o endarreriments de pagues. Dels expressats endarreriments ni tan sols se'n lliuraren els titulars de la Fundació Martínez, tot i que es nodria de béns propis. Una prova ben palesa d'aquesta darrera afirmació n'és l'escrit adreçat pel llibreter Joaquim Gasset, l'any 1853, on reclamava un crèdit de dues mil vuit-centes lliures catalanes, com a hereu de Maria Gasset, mestra que fou del col·legi d'Educandes.

En certa ocasió posterior, una directora de l'esmentat col·legi, feia reclamació dels endarreriments de setze trimestres que l'havien portat, esgons s'expressava, a una situació tal de misèria que els botiguers ja no li fiaven ni el menjar.

La relació d'atrasaments documentats pel Patronat Martínez, l'any 1874, pels conceptes de sous de personal, retribucions i material, totalitza la quantitat de 21.520 rals.

2.3.2. *Cas especial de la Fundació Martínez*

La causa que manà a la Fundació Martínez a una situació econòmica precària, malgrat disposar en principi de béns propis, fou

clarament especificada en un ofici que l'Ajuntament adreçà al director general del Tresor, davant l'esmentada situació. Deia que per motius de lleis de desamortització, les rendes o pertences de les quals provenien, foren convertides en títols o «Inscripcions» al tres per cent. Dits títols no percibiren cap mena d'interès durant anys i més anys, dedicat que fou el Tresor de l'Estat a d'altres obligacions. Els que hem nascut en aquest país ja sabem prou bé el significat de «les altres obligacions de l'Estat». D'aquesta manera fou com la Fundació Martínez es convertí en una entitat insolvent. No és pas un cas únic. La major part de fundacions, institucions i causes pies han fet la mateixa fi.

Seguint el detall de l'esmentat procés, consta documentalment que l'any 1854, el Patronat demanava autorització per vendre unes làmines, a fi de poder fer front a l'import de factures de reparació de l'edifici. Quan el patrimoni s'exhaurí, per la necessitat ben palesa d'utilitzar repetidament el capital, la Fundació Martínez passà a ésser una més de les escoles municipals.

2.3.3. *Nòmines o sous*

Constatem com les assignacions destinades a la subsistència dels professors estaven subjectes a una variabilitat extraordinària, d'acord amb una multitud de circumstàncies. A títol d'exemple, podem assenyalar la designació d'un professor anomenat Domingo de Miguel com a director del Col·legi de la Concepció, amb la dotació de 8.000 rals anuals, si bé pocs anys més tard, amb motiu de restar la plaça vacant, només serà dotada amb 6.000 rals, amb dret a un habitatge. Curiosament, en el moment que un tal Pau Rodés accepta la plaça, interinament, l'assignació es redueix a 5.000 rals i casa franca.

Cal remarcar que les quantitats referides corresponien a subvencions procedents de fons municipals i que els alumnes no declarats pobres, contribuïen amb aportacions individuals.

Segons un estat, datat el 1844, els sous dels professors estaven compresos entre els 1.065 i els 3.000 rals anuals. A l'escola de nenes Martínez la dotació, de fons municipals, anava de 92 pessetes, que cobraven les ajudantes, a 375 pessetes assignades al professor de Formació Intel·lectual. Les aportacions de l'alumnat també eren modestes: dels dos rals mensuals que abonaven els principiants, fins els dotze rals que pagaven els més avançats i els forasters.

ESCUELA NACIONAL DE INSTRUCCION PRIMARIA
DE CERVERA

BAJO LA DIRECCION DEL PROFESOR APROBADO

D. Tomás Aranzá y Barrera.

De acuerdo con la comision local se han establecido
las clases y gratificaciones siguientes:

- 1º Principios de religion y moral, lectura y
las ideas primarias de los números. . . . 2 rs. vn.
- 2º Escritura, urbanidad, y las cuatro prime-
ras reglas de la aritmética. 4 id.
- 3º Mayores nociones de aritmética, rudi-
mentos de geometría, jeografía é historia
de España, dibujo lineal, gramática y or-
tografía castellana. 6 id.
- 4º Dibujo natural por la noche. 20 id.

Los pensionistas y forasteros recibirán la misma edu-
cacion á precios convencionales.

2.4. Nomenaments i titulació del professorat

2.4.1. *Conflictes i competències*

Com sigui que les escoles depenien fonamentalment de l'Ajuntament, si més no en la qüestió econòmica, el proveïment de places es despatxava a nivell local amb la corresponent profusió d'irregularitats. El professorat solia procedir de la mateixa població, a vegades sense cap mena de titulació, altres amb escassa preparació i, sovint, vinculat amb la clerecia. Per damunt d'aquesta situació, cap a les darreries de segle, hi incidia la instància de l'Administració Central, amb el sistema de nomenaments per oposició, sistema que provocava el refús de la població i donava motiu a llargs expedients.

La introducció, per part de les autoritats centrals de l'esmentat sistema, es reflecteix perfectament en un escrit adreçat a l'alcalde, el 1851, per la Inspecció d'Ensenyament Primari, denunciant l'escàs nombre d'alumnes que assisteixen a l'escola pública i atribuint el fet a la quantitat d'escoles privades —per altra part desautoritzades per falta d'aptitud legal dels docents—. En conseqüència, es manava tancar les referides escoles.

Un altre ofici, emanat del governador i datat en 1858, insistia en que s'havien de tancar les escoles que exercien sense títol. La data era ben significativa com a mostra de la resistència amb que topaven les referides mesures per part de la població.

De la dificultat que plantejava l'acceptació de titulats forans n'hi ha bona constància. Els nomenaments, procedents del Rectorat de la Universitat de Barcelona, donava lloc a greus conflictes a l'hora de donar possessió. Aquest acte constituïa una obligació de la Junta Local d'Ensenyament que, lògicament depenia de l'Alcaldia. El que solia succeir era que no es donava possessió al titular al·legant diversos motius. Tal es el cas que originà un expedient molt significatiu, iniciat l'any 1873, en motiu del nomenament de Fernando Gordillo Ortiz pel Rectorat, que es perllongà fins l'any 1878, i que fou precedit per una sèrie d'oficis procedents de la Inspecció i de la Junta Provincial, exigint l'acompliment d'una llei que obligava a les poblacions de determinat nombre d'habitants, a la creació d'una escola de pàrvuls a càrrec de l'Ajuntament. El proveïment de la plaça es feia mitjançant el sistema d'oposicions generals.

En el cas que exposem, davant de la insistència de les autoritats superiors, es posaren en pràctica dos recursos. Un, de caràcter legal, constituït per un expedient informat exhaustivament pels advocats del municipi, acompanyat de cartes i recomanacions

AVISO AL PUBLICO.

Hallándose vacante el Magisterio de primeras Letras. é incumbiendo al Muy Ilustre Ayuntamiento de la misma el Nombramiento durante su beneplacito; se hace saber al Público que los pretendientes deberán dirigir su pretension á dichos Ilustres Señores por todo el dia 15 de Mayo del corriente año —, con testimonio de su buena vida y costumbres, dado por el Reverendo Cura Párroco, Justicia, y Ayuntamiento del lugar de su domicilio; y fé de su Bautismo: Que deberán sugetarse á exámenes de leer, escribir, y cuentas de los sugetos que á este efecto se les destináre: Que el que resultáre nombrado, deberá presentarse, y estar en el estudio, ó escuela todos los dias del año, desde las ocho horas hasta las diez y media de la mañana; y desde las dos horas, hasta las quatro y media de la tarde, y en el Verano se entrará y saldrá mas tarde segun la estacion del tiempo, y del modo lo destináre el mismo Ayuntamiento, á excepcion de aquellos dias que son de precepto de ohir Misa, y de los dias Jueves de las semanas, en que no haya dia alguno de Misa, á mas del Domingo; y de los dias llamados vacaciones, que lo son desde el dia 31 de Julio, hasta el 17 de Agosto, y desde el 24 de Diciembre hasta el 2 de Enero: Que será obligacion del Maestro enseñar de leer, escribir, y cuentas, alomenos las quatro principales reglas de sumar, restar, multiplicar, y partir: Que todos los Sábados deberá enseñar la Doctrina Christiana, á excepcion de aquellos, que recaerán en dia de precepto de ohir Misa, en los quales, como queda dicho, ha de vacar el estudio, ó escuela, y practicar la propia diligencia, de enseñar la Doctrina Christiana, en el dia lectivo antecedente al dicho Sábado; Que se le señalarán por su cituado, doscientas libras Catalanas, de los fondos, y efectos del comun pagadoras en dos tercias: Que deberá el Maestro enseñar de valde á los hijos de los Vecinos pobres. Y de los que no lo son podrá exígir mas que un real de vellon mensualmente, que deberán pagarle cada uno de estos: Y finalmente deberán los Opositores firmar por sí ó con correspondientes poderes ante el infrascrito Escribano del Ayuntamiento su Oposicion ó demicion á ella. Dado en Cervera *day de* *Heal* — de mil ochocientos *veinti y cuatro*.

De Acuerdo de dichos Ilustres *Ayuntamiento*

a persones influents, demostratiu que la vila comptava amb escoles suficients i, a la vegada, encaixades dins de la legalitat vigent.

A nivell popular, una segona tàctica practicava una mena de resistència passiva quan, davant l'amenaça de les autoritats centrals de portar la qüestió als tribunals ordinaris, es donà possessió al mestre nomenat. Si bé s'arribà a obrir l'escola de nova creació, al cap de tres mesos, curiosament, encara no s'hi havia presentat cap alumne. L'explicació que donava l'Ajuntament al fenomen era d'una claredat meridiana: segons deia l'escrit, «los alumnos no acuden por lo bien provista que se halla la Ciudad de escuelas de toda clase». Per aquest procediment *don* Fernando Gordillo y Ortiz professor que havia obtingut, recentment, la plaça per oposició es va convèncer que calia demanar voluntàriament el trasllat a Palma de Mallorca (1876). No obstant, la Junta Provincial va trametre un altre titular a prendre possessió. El designat era En Joan Pont i Segura, qui poc temps després es dirigia a les autoritats locals reclamant per què es prenguessin mesures encaminades a que els alumnes que corresponien a la seva escola no fossin admesos en cap altra; una aspiració molt digna, però molt significativa, de que l'expedient no restava clos en cap de les seves vertents.

Tornant a la qüestió del proveïment de places, la base de l'organització de l'ensenyança, a nivell municipal, feia que la forma de nomenament, sovint es veiés acompanyada d'irregularitats.

Tenim el cas d'un contrast en el qual En Tomàs Aranaz, la seva muller i el seu fill es fan càrrec d'una escola de pàrvuls; el primer, com a director, i, els altres dos, com ajudants (1842). La segona part, és encara més curiosa. No havia passat encara un any quan la Comissió Provincial manava a la Comissió Local que es retiuís al referit mestre Aranaz en el seu càrrec, malgrat haver estat destituït per insuficiència de títol.

Aquesta mena d'incidències gairebé podien considerar-se una constant dintre de la vida docent de la passada centúria, vida que no deixava de reflectir uns condicionaments polítics a remolc d'aconteixements insòlits que es prodigaren de cap a cap de segle.

2.5. Organització de l'ensenyament

L'època que estem descrivint ens fa contemplar l'ensenyament a un nivell municipal, comptant amb una Junta Local, a més a més de les Junes de Patronats.

Per damunt dels esmentats organismes s'hi trobava la Junta Provincial, amb un cap que era el governador. Tot l'ensenyament

depenia, a l'ensem, del Ministeri de Foment. Per altra part, a nivell provincial existia també la Inspecció i, a nivell regional, el Rectorat de la Universitat de Barcelona. Aquest darrer cursava els nomenaments dels professors procedents d'oposició.

Com es de suposar, els conflictes de competències no hi podien faltar, sobretot pel que fa entre l'Ajuntament, la Comissió o Junta Local i les Junes de Patronat. Disposem de nombrosos exemples d'incidències sumament curioses.

Un exemple ben característic fou el que donà lloc l'expedient promogut en contra de Paula Trilla, mestra del col·legi d'Educan-des (Fundació Martínez). Quan es va iniciar l'expedient Na Paula no s'anomenava, de cognom, Trilla sinó Paula Miralpeix de Torné (o sigui viuda de Torné). Feia poc que estava ocupant en el col·legi el càrrec de directora amb dues ajudantes a les seves ordres. Com sigui que la dita Paula entaulà relacions amb un nou pretendent, anomenat Jaume Trilla; com sigui que les entrevistes tenien lloc a la mateixa escola i, com sigui que en la mateixa escola hi tenia l'habitatge l'esmentada Paula Miralpeix, donà lloc a un petit escàndol, molt d'acord amb els costums de l'època. No hi valgué la comunicació a la Junta del Patronat de la resolució de contraure matrimoni, ni la súplica que s'instal·lessin unes mam-pares a fi d'evitar immiscències en la seva vida privada. Fins ací els antecedents.

L'expedient fou iniciat l'any 1853, a instància d'una comissió constituïda per En Salvador Busquets, arxiprest, En Josep Tar-ruell, En Francesc Jené i En Josep Salat, que elevaren a la Junta Local una sèrie de càrrecs, tals com: comportament inadequat, llenguatge incorrecte, càstigs excessius i negligència. Segons deia l'escrit, «en la escuela ni se lee, ni se escribe, ni se cuenta...». La denúncia mogué a la Junta Local a suspendre d'ocupació i sou a la mestra. Aquesta decisió fou mal rebuda per l'Ajuntament que no havia estat consultat, i això féu que l'Ajuntament passés a informar favorablement un descàrrec formulat per Na Paula Miralpeix. Fou així com plantejà la qüestió de qui era com-petent per a destituir, si la Junta Local o la Junta del Patronat. L'expedient s'elevà fins a les esferes més altes. Finalment, al cap de tres anys, la mestra fou restablerta en el seu càrrec, en virtut d'una ordre dictada pel Ministeri de Foment. A més a més es proveí a la mestra de titulació.²²

Una altra conseqüència del referit expedient fou un nou con-flicte de competències que s'entaulà entre la Inspecció i la Junta Provincial. Quan es cursà la primera denúncia, s'havia obtingut

22. A.H.C. Oficis del Municipi.

de la Inspecció, simultàniament amb els altres efectes, una ordre que obligà a la referida Paula Miralpeix a traslladar el seu domicili fora de l'escola. En ser restablerta en el seu antic càrrec, la Junta Provincial reclamà de l'Ajuntament el motiu pel qual la mestra residia fora de l'escola. S'hagué de contestar que fou per ordre de la Inspecció i no se'n parlà més. A partir d'aleshores Na Paula, que ja portava el cognom de Trilla amb tota dignitat, passà a residir al col·legi fins a la seva mort.

2.6. Habitatge dels mestres: reformes i obres

En la qüestió de l'habitatge, bo serà de remarcar que la norma era que el mestre residís en el mateix col·legi, on impartia les classes, tant en col·legis públics com en privats. Quan el col·legi de la Concepció s'installà a la Universitat, els professors, o almenys el director, tenien estada en el mateix edifici. Exactament succeí quan l'esmentat col·legi ocupà l'edifici de la plaça de Santa Anna i, com acabem de veure, igualment esdevingué amb el col·legi Martínez.

Altra cosa era que habitatge i col·legi reunissin les condicions requerides per ambdós serveis. El capítol de queixes, provinents tant de mestres com de ciutadans relacionades amb el mal estat dels establiments és ben nodrit. Les conclusions de les visites de la Inspecció també anaven pel mateix camí, i esmentaven, sovint, deficiències i projectes de reforma. Un motiu de conflictes era la utilització d'un sol excusat amb massa concurrència. Així, l'any 1846, En Domingo de Miguel, director de l'escola de nens, radicada dins la Universitat, protestava per l'existència d'un sol excusat, que el col·legi l'havia de compartir, a més, amb les tropes que conviuen en el mateix edifici. En altra època (1866) En Francesc d'Assís Condomines, director del col·legi de la plaça de Santa Anna, comunicava que la teulada estava ruïnosa.

Dins del mateix capítol incloem un escrit de 1853 en què, a partir de la reclamació per l'adob d'un dels locals d'ensenyança, s'elaborà un projecte de reforma de totes les escoles municipals. Pel que toca al col·legi Martínez, cap a l'any 1840, constava que era un edifici gran, però molt poc obrat, i la Comissió Local instava l'Ajuntament la necessitat urgent de construir les sales indispensables. Llavors, per les dificultats econòmiques en que vingué la Fundació, ja esmentades en altre lloc, obligaren ajornar dites reformes, ja que es va haver de demanar permís per a vendre dues «làmines», l'import de les quals havia de servir per a pagar les obres. Malgrat tot, ja avançada la centúria (1884), la Inspecció

remarcava, una vegada més, les males condicions higièniques del local que ocupava la mestra, Francisca Comorera.

Notes adicionals

Sense cap mena de dubte, el finançament de l'ensenyança, durant tota la centúria passada, corregué exclusivament a càrrec de la població. L'Ajuntament, administrador del comú, comptant amb uns ingressos prou migrats, com és de suposar, s'esforçava sempre en reduir despeses. Hem vist com l'ensenyança, llevat dels veïns qualificats de pobres, no era del tot gratuïta. L'administració municipal comptava amb les aportacions dels alumnes que s'anomenaven «retribucions». N'és bona prova una instrucció dirigida a Pau Rodés i Ramon Combes, director i ajudant, respectivament, del Col·legi de la Concepció, en la qual se'ls adverteix que cobressin mensualment les aportacions dels joves que concorrien a l'escola, ja que si no es feia així, difícilment s'aconseguiria cobrar-les per atrassat.

Un estat de la instrucció primària corresponent a l'any 1841 ens aporta les dades següents:

Veïns: 638. Residents: 5.

Escoles dotades:

Públiques, de nens, 1; de nenes, 1.

Particulars, de nens, 3; de nenes, 0.

Mestres:

Amb títol, 1; sense títol, 3.

Mestresses:

Amb títol, 0; sense títol, 3.

Dotacions:

Mestres: 3.523 rals, procedens de l'arbitri comú.

Mestresses: 4.745 rals, procedents del Patronat Martínez.

Cal observar que, en aquell temps, la Fundació Martínez encara gaudia d'unes rendes pròpies que li proporcionaven un estat econòmic confortable.

Amb el pas dels anys, la situació empitjora i les referides assignacions no sempre es feien efectives puntualment. Tan freqüents eren les queixes dels mestres com les amonestacions de la Junta Provincial a l'Alcaldia, pels motius de insatisfacció de debits i endarreriments de les pagues. A vegades, en termes durs —«*tal apatía no se puede tolerar*»— es comminava a l'Alcaldia amb multa de cent rals si en el termini de sis dies no s'havien fet efectius els debits pendents. En el descàrrec es feia constar que si bé els mestres cobraven puntualment, les mestresses de la Fundació

Martínez es trobaven en circumstàncies excepcionals, ja que no es podien percebre les rendes del patrimoni de la Fundació.

Davant de les dificultats que s'anaven acumulant, En Jaume Trilla, marit de la directora, s'oferí gratuïtament a fer d'administrador, comprometent-se, si arribava el cas, a anticipar fons pels pagaments en curs. De fet, l'Administrador real era el propi Ajuntament, ja que el Patronat havia perdut la raó d'ésser.

Finalment, l'any 1875, reunits els Administradors del Patronat, acordaren la seva dissolució, tota vegada que les disposicions vigents feien responsables els Ajuntaments del pagament de les atencions corresponents a Institucions que se sostenien de fons fundacionals. D'aquesta feta el Col·legi d'Educandes passà a ser una escola municipal més. Prou que se'n dolien les mestres en un escrit de 1876, de «no haver percebut ni un cèntim en setze trimestres», situació que qualificaven de desesperada ja que, exhaurits els crèdits, menjaven i vestien a fiar.

A partir d'aleshores els empleats de la Fundació Martínez quedaren al nivell dels empleats municipals i potser, encara, en pitjors condicions. Fou en tals circumstàncies que es nomenà procurador de la Fundació En Jaume Trilla, marit de la directora. Les ajudantes eren Ignàsia Vilalta i Ramona Colomines.

2.7. Material didàctic. Qüestions escolars

Si bé les necessitats de material, en aquell temps, eren relativament limitades, les assignacions destinades a tal concepte eren comparativament minses.

Tant el mobiliari com els estris didàctics, sovint eren objecte de d'adobs i de restauracions successives, fins el punt que la seva vida es podia considerar pràcticament indefinida. Tot i així, abundaven les circumstàncies en què, pel motiu que fós, apareixien les aules nues de tota mena d'estrils escolars. En una referència de l'any 1839 a l'escola de nenes es parla de: «*Un edificio grande pero muy poco obrado. En cuanto a menaje, ninguno existe*». I en quant a l'escola de nens, diu així: «*De niños. En la Pública, seis mesas con los bancos necesarios y demás. El edificio es un mal salón que aún es propio de la Casa de la Caridad por no tenerle el común*». La darrera acollia 75 estudiants, a cura del mestre, sense títol, Francesc de P. Xuclà.

Cap al final de la centúria havia millorat quelcom la situació. En 1879, l'escola de nens de la plaça de Santa Anna tenia capacitat per a 150 alumens i dimensions de catorze metres de llarg per

onze d'ample. S'illuminava a través de dues finestres que donaven a l'est i dues més a l'oest. Estava enrajolada i emblanquinada. Comptava amb un excusat, al costat, emblanquinat i en bon estat. Finalment, disposava d'un habitacle per al mestre.

Quan el referit col·legi fou traslladat al convent de Sant Francesc de Paula, les instal·lacions foren molt més espaioses.

2.7.1. *Llibres i textos*

Els textos emprats a l'escola del passat segle els descriu molt bé en Faus Dalmases.²³

Es començava pels cartells, després es llegia el *Fleury* i el *Caton*, les *Selectes*, el *Manuscrit petit* i el *Manuscrit gros* (que es componia de trossos de varis autors recollits per Esteban Paluzié). Doctrina diocesana, oracions i cançons. L'escriptura es practicava amb el cartipàs «Iturzaeta», o sigui lletra bastarda espanyola. Als primers temps s'utilitzava ploma d'oca i deien que la introducció de la ploma d'acer fou la mort de la caligrafia.²⁴

Si volguéssim completar la llista de textos podriem afegir-hi l'*Epítome* de la Reial Acadèmia; l'*Agricultura*, d'Oliván; *Principios de Lectura*, per Domingo de Miguel; *Padre de Familia*, per Rubió; *Urbanidad*, *Aritmética*, *Geografía*, de Condomines, i *Geometría*, de Giró. Referits a instrucció de nenes, caldria anomenar *El Libro de las Niñas*, de Joaquim Orobitg i Orts, i *La Ciencia de la Mujer*, de Cardona.

2.8. Organització escolar

L'ensenyança primària, tant masculina com femenina, es distribuïa en tres graus, o sigui pàrvuls, elemental i superior. Aquest darrer anava a càrrec del director del col·legi que, normalment, disposava de dos ajudants per atendre els dos graus restants. Hem dit «normalment» perquè en certes ocasions es veu que no succeïa pas així. Per il·lustrar-ho referirem com En Joan Peña, l'any 1850, es queixava de la mala assistència de professorat perquè, amb 120 alumnes a la secció superior i 50 pàrvuls, s'havia quedat sense cap ajudant. Explicava que en un bons temps havia comptat amb un bon mestre de dibuix lineal, que era en Jeroni

23. DALMASES, F., *obra citada*.

24. Més tard es culpà l'estilogràfica, i actualment el bolígraf.

MANUAL DE AGRICULTURA,

FOR

D. ALEJANDRO OLIVAN,

de la Real Academia Española, de la de nobles Artes de San Fernando, de la de Ciencias morales y políticas, Presidente de Sección en el Real Consejo de Instrucción pública, y en el de Agricultura, Industria y Comercio, etc. etc.

Obra premiada en concurso general, y designada por
S. M. para texto obligatorio en todas las escuelas
públicas del Reino.

**NUEVA EDICION,
corregida y aumentada.**

MADRID: 1861.

IMPRENTA DE MANUEL ANOZ,
calle de Silva, núm. 6.

Facsimil d'un dels llibres de text utilitzats per a l'ensenyança dels nens, diferentment de les nenes.

Este Manual apenas contiene mas que indicaciones, pero seguras, y en cuanto se ha podido, claras, capaces de dar idea de la agricultura, como ciencia y como arte.

Habiendo el autor publicado oportunamente una *Cartilla agraria*, para uso de las escuelas elementales incompletas, ha creido poder ampliar algun tanto la doctrina en la presente edicion del Manual, con destino á las escuelas completas, á las superiores, y á las normales.

Invita nuevamente á los señores profesores, hacendados, labradores, y hombres pensadores y curiosos, á que se sirvan remitirle sus observaciones, ora confirmatorias, ora contradictorias, tanto sobre doctrinas, cuanto sobre hechos, en el interés de la agricultura española. Y al mismo tiempo dá las gracias á los que ya le han favorecido y honrado.

Las cartas que con este ú otro motivo le sean dirigidas, llegarán á sus manos con solo venir á su nombre, y sin mas señas.

Montiu. Explicava, també, com el senyor Nart, posteriorment nomenat, que procedia de Lleida, es dedicava a recanar el terme de Sant Pere..., i això feia que el senyor Peña es trobés en la situació d'haver de fer de director i d'ajudant a la vegada, situació certament curiosa.

2.9. Plans d'ensenyança

Més que plans de caràcter general podríem exposar alguns criteris que informaren l'ensenyança d'aquella època. Hem escollit, com a mostra força representativa, el discurs d'inauguració de l'Escola del Patronat Martínez. Dita escola fou inaugurada solemnement el dia 11 de setembre de 1785. El pare Francesc Daniel, de l'orde de Menors Observants, que havia estat catedràtic de Prima a la Universitat de Cervera, va pronunciar un discurs en el qual enaltia la creació de la Universitat destinada a la formació de la joventut masculina de tot el Principat. Senyalava la manca d'un centre on les nenes «apreguessin a ser dones, les dones a ser mares i les mares a donar a la república uns ciutadans dignes».

Aquesta peça oratòria pot citar-se avui com a característica de la ideologia social del segle XVIII en relació a la pedagogia totalment discriminada entre homes i dones. Venia a dir, pel que fa a l'educació de noies en particular: «No els correspon ni la recerca d'antiguitats, ni la indagació de la naturalesa, ni el coneixement de les lleis i costums de les nacions, ni la penetració del misteri religiós, ni el govern, ni la defensa de la república». Encara digué que a la dona li era encomanat el servei del marit, el pujar els fills, el govern econòmic de la casa i altres dedicacions semblants autoritzades per la legislació cristiana, i que això era de millor aprendre «a l'escola pública perquè els professors usaran quan calgui de la palmeta i les deixuplines, millor del que ho podrien fer els pares, influenciats per una tendresa errònia».

L'esmentat discurs, tot ell un exemplar de l'època, entusiasma als administradors del col·legi que el van fer estampar a la impremta de la Universitat. No és possible d'extractar-lo sense fer-li perdre les notes més representatives d'una ideologia totalment caduca.

Tenim, finalment a mà, un *Plan de Enseñanza y Metodología*, que signa la directora de l'Escola Martínez, Na Paula Torné.

Datat l'any 1846, hi figuren les matèries següents:

1: mitja; 2: cosir i tallar roba; 3: planxar; 4: brodar; 5: llegir, escriure i comptar, amb les quatre regles.

D I S C U R S O
QUE EN LA SOLEMNE FIESTA,
QUE PARA LA ABERTURA DEL COLEGIO,
Y
ESCUELA GENERAL
GRATUITA
PARA LA EDUCACION DE NIÑAS
CELEBRÓ
LA M. I. CIUDAD
DE CERVERA,
PRONUNCIÓ
EL R. P. Fr. FRANCISCO DANIEL, DE LA ORDEN
de Menores Observantes, Lector Jubilado, Catedrático de
Prima de Theología en la Universidad de Cervera, y
Examinador Synodal del Obispado de Vich, y
Archipestrado de Ager.
DIA II. DE DICIEMBRE DEL AÑO DE 1785.
SALE á LUZ
A SOLICITUD DE LOS SEÑORES REGIDORES
de dicha Ciudad, Administradores del Colegio,
y Escuela.
CON LICENCIA

Cervera: En la Imprenta de la Real, y Pontificia Univer.

2.9.1. Exàmens

Sembla que la nota dominant era l'interès, per part d'autoritats, per la pràctica d'exàmens públics, els quals eren convocats amb tota solemnitat. Després, es procedia a la distribució de premis i diplomes, amb la publicació de llistes. Dita publicació es feia servir de reclam i per posar de relleu el prestigi del col·legi i dels seus professors. Els referits extrems se solien esgrimir quan, des d'algun estament, era censurada la tasca dels mestres.

A un altre nivell també es convocaven, en algunes ocasions, exàmens destinats a seleccionar els aspirants a places vacants, cosa que ocasionava certes incomoditats derivades de la manca de preparació dels examinadors. Aquests eren designats per l'Ajuntament i procedien de la mateixa població on, naturalment, hi havien poques persones capacitades, o bé amb títol qualificat per avaluar la preparació dels candidats.

Es donà el cas que alguns dels designats per a constituir tribunal cregessin oportú no acceptar tal responsabilitat. Així succeí en ocasió d'ésser designada la senyora de Pedroló.

2.9.2. Calendaris. Horaris. Vacances

Si bé el curs finia amb la convocatòria d'exàmens, sembla que d'una manera o altra es perllongaven les classes, i les escoles continuaven obertes durant l'estiu, ja sigui com a justificació de les aportacions indispensables per la subsistència del professor, o per engrossir els ingressos, que eren, com ja sabem, migrats.

En el sentit que acabem d'exposar, disposem d'alguna referència a vacances altament significativa. L'any 1858, el professor Pau Rodés es decidí a demanar permís per a tancar l'escola de nens, en temps *«de canícula, usando del derecho que la ley concede, pero deseando merecer la aprobación de la Junta Local»*. La contesta fou com segueix: *«Teniendo en cuenta que el calor podría perjudicar, dada la edad de los niños si continuaran las mismas horas de clase, ha acordado la Junta que, hasta nueva orden, principie la enseñanza a las siete y media de la mañana y a las cuatro de la tarde, debiendo cerrarse a las nueve de la mañana y a las cinco de la tarde»*. Amb tot, però, les vacances no s'autoritzaren. El professor Pau Rodés morí aquell mateix any, no sabem si per malaltia o per la fatiga dels anys.

Pel que toca a l'escola de nenes, ens consta, a través d'escrits corresponents a 1850, que tampoc no es concedien vacances i tan sols s'autoritzava un canvi d'horari des del maig fins a l'octubre.

Remarquem que el dijous no es feia classe si la setmana no tenia altra festa que el diumenge.

Trenta anys després, en un escrit corresponent a 1880, la Junta Local ja concedeix vacances, però només quinze dies, entre el 15 de juliol i l'1 d'agost. La primera quinzena de juliol i tot el mes d'agost es feia classe, de 8 a 10 del matí.

Un horari d'hivern, recollit de la dècada dels 1880, establia classes des de les 9 a dos quarts de 12.

2.9.3. *Disciplina*

Els mètodes d'ensenyament d'aquell temps eren diversos, com diversos eren els criteris i la personalitat dels mestres que passaren per la població, perquè també era diversa la seva procedència. Qui venia amb motiu d'oposició —com els esmentats professors Gordillo i Pons, ambdós d'origen forà—, i qui era de procedència autòctona, nomenat per l'Ajuntament, o bé pel Patronat, com la mateixa Paula Trilla. Alguns dels citats subsistien, exclusivament, de l'ensenyança, mentre que altres alternaven diferents ministeris. El cas, de sobres conegut, és la imatge del sacerdot que exerceix també la docència; aquest era el més freqüent. No faltaren exemples de professors altament qualificats, com En Domingo de Miguel o Isidre Elias i Anglès, al costat d'altres que exercien sense títol o, encara més greu, sense cap preparació.

Un cas gairebé increïble si no fos documentat, és el de la mestra de pàrvuls Paula Porta que, en presentar uns papers de descàrrec davant d'unes denúncies, hagué de firmar el seu marit perquè ella no en sabia.

Centrant-nos en qüestions de disciplina, observem que responent als principis de l'època, s'aplicava en forma dura i repressiva. En el referit discurs d'inauguració de l'escola de nenes s'hi troben al·lusions ben directes als recursos de la palmeta i les deixuplines. També En F. Dalmaes²⁵ esmenta dits procediments, si bé els qualifica de passats de moda. No obstant, l'excés de rigor en la aplicació dels mètodes referits motivà, més d'un cop, la presentació de queixes i recursos promoguts en contra de professors massa severs, com en el cas de Joan Peña (1840-1850), que es veié obligat a renunciar la direcció del col·legi.

Per altra banda es registren notícies curioses que denoten un comportament, certament poc edificant, per part dels alumnes.

En un escrit de 1885, l'Ajuntament amonesta el director de

25. DALMASES, F., *obra citada*.

l'escola de nens pel comportament dels alumnes que, en sortir de classe s'aturen a la rambla i a la plaça de Santa Anna, embrutant-se al costat de la font, apedregant-se i causant molèsties a la població amb els seus excessos. Aquestes bretolades, tanmateix, han perdurat a través dels segles.

2.9.4. *Relació de mestres. Dades personals, incidències i notes*

Començant per l'escola de nens, l'any 1839, aquesta figura encapçalada per la figura d'En Francesc Josep Xuclà, que exercia sense títol.

La dècada compresa entre 1840 i 1850 fou certament accidentada. Els directors se succeïren d'una manera precipitada. De bon principi, albirem la figura del director, Tomàs Aranaz i Barrera, que fou contractat, d'una manera singular, conjuntament amb els restants membres de la seva família, per atendre totes les seccions de l'escola, fent-l'hi d'ajudants la seva dona i el seu fill. Ben cert que la situació fou transitòria. Poc temps després era suspès en el càrrec, malgrat la intervenció de les autoritats provincials i els recursos interposats pels interessats. Cal remarcar, però, que el criteri de l'autoritat municipal era certament variable, a remolc de les circumstàncies.

A la deposició d'En Tomàs Aranaz seguí el nomenament d'En Domingo de Miguel qui, proveït de la titulació adequada, ostentà el càrrec d'una forma passatjera —motiu de noves queixes— per a passar a Barcelona, on dirigí una escola d'agricultura, i posteriorment a Madrid, deixant, malgrat tot, una aurèola de prestigi. En fou prova l'adopció dels seus textos per ambdues escoles cerverines.

En cessar Domingo de Miguel s'intentà nomenar un tal Tomàs Canosa, contra qui s'aixecaren fortes protestes, acusant-lo d'incompetència. El nomenament recaigué, acte seguit, en la figura d'En Joan Peña, qui no es pogué pas lliurar de repetides censure i freqüents expedients en contra dels seus mètodes disciplinaris i que es conclogueren amb la renúncia o destitució de l'esmentat professor. Les alegacions anaven encaminades a la definició d'un caràcter superb i violent, que el feia entaular sèries polèmiques amb els seus patrons, als quals féu objecte de contínues reclamacions, tant de caràcter professional com econòmic.

Destituït En Joan Peña l'any 1851, acceptà la direcció, interinament, En Pau Rodés, qui més endavant fou confirmat d'una manera efectiva fins a la seva mort, el 1858.

En fer-se càrrec de la direcció En Pau Rodés, apareix per pri-

mera vegada un nom de fort ressò en el camp de l'ensenyança dins de la nostra població. Es tracta d'En Ramon Combes i Aldabó, que més d'una vegada trobarem com a director interí o substitut en períodes de transició. Les primeres armes d'aquest lloat mestre, foren esgrimides mentre preparava els seus estudis, en plena adolescència, com ajudant d'En Pau Rodés a l'escola de pàrvuls de la plaça de Santa Anna.

L'historiador cerverí F. Dalmases, dedica un llarg comentari a la glosa de la humanitat de mossèn Ramon Combes que repartí la seva vida, finida l'any 1911, entre l'ensenyança i el sacerdoci. Les qualitats que més destaca l'historiador són l'afabilitat i la pulcritud que informaren tots els actes de la seva vida. Hem tingut a les mans alguns documents —estats de comptes— presentats pel referit mossèn Combes i podem constatar l'exactitud de les apreciacions del referit historiador.

Cap a l'any 1860 mossèn Combes, professor interí, ostentava la direcció del col·legi i, a partir de 1866, apareixia un nom nou de franc ressò cerverí, que donaria força joc dins dels estaments que estem tractant. El nom és Francesc d'Assís Condomines, personatge que ostentà el càrrec de director fins a finals de segle. Tot i així, no es lliurà d'un contundent expedient de suspensió instruït per l'Ajuntament pel motiu, segons consta textualment, d'immoralitat pública, concretada en el vici del joc i desatenció dels deures propis. El referit expedient va tenir un fi curiós, si ens limitem a llegir la nota del mateix Ajuntament que diu: «Fa set mesos que l'Inspector se'l va emportar i no se n'ha sabut res més».

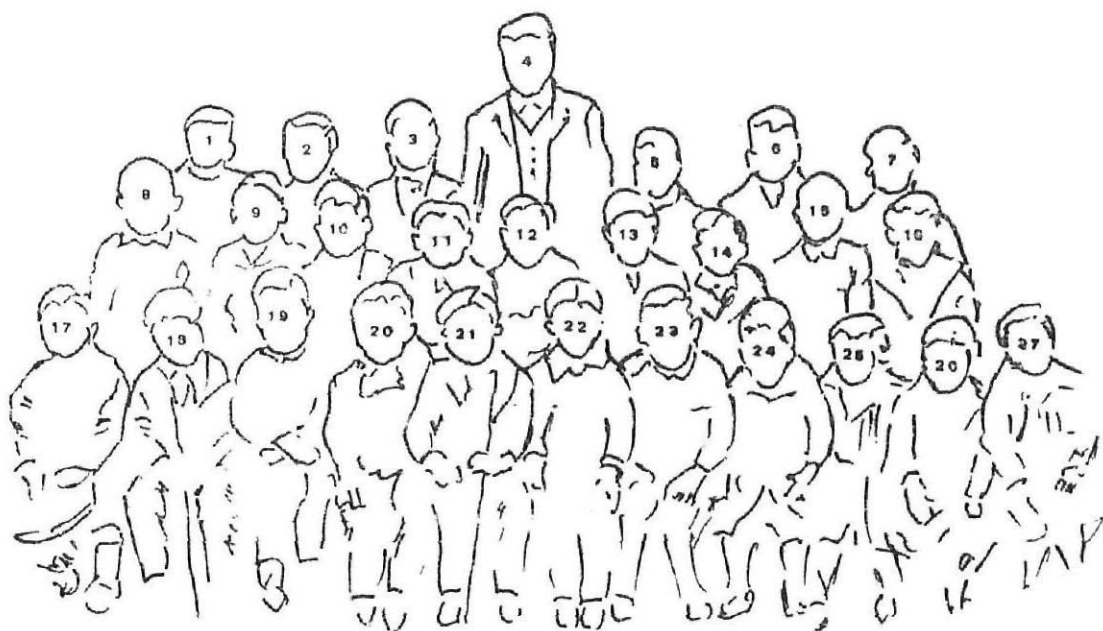
Al marge de l'anècdota, la finalitat d'aquestes referències no és pas de fer una relació exhaustiva de mestres cerverins, sinó que el nostre propòsit més aviat fóra copsar, en certa manera, un ambient social, unes condicions polítiques i culturals, una actitud ciutadana. Ens agradaria poder reflectir el rang que merquè l'ensenyança, dins de l'època i enmig de les necessitats que l'existència en societat comporta. Les incidències exposades concideixen, la major part de vegades, amb uns moments turbulents de la nostra història. Es fa notar com, cap a la fi de segle, l'evolució cap a la pau i l'estabilització, s'anava instaurant poc a poc i es plasmava en les relacions entre el personal docent, els administradors i la mateixa població.

D'altra banda la intervenció directa de la gestió municipal anà deixant pas a nous criteris administratius que, si més no, evitaren enfrontaments directes.

L'any 1882, els mestres elegien un habilitat que s'encarregaria del pagament de les nòmines de tot el partit de Cervera. La mesura, imposada pel governador, fou, així mateix, seguida de nous

Grup d'alumnes de l'escola pública dirigida per en Narcís Farró, l'any 1890, que representava la continuïtat, amb signe decadent, del col·legi dels P.P. «Josefins».

Grup d'alumnes de l'escola pública, dirigida per en Narcís Farró.

1, Nemesio Truqué; 2, Comorera; 3, Joan Codina; 4, Professor Narcís Farró; 5, Pedrós; Marsans; 6, Minguell; 7, Pere Codina; 8, Eugeni Pont; 9, Llasterà; 10, Pepet de Nuix; 11, R. Bargués; 12, P. López; 13, A. Mañós; 14, Bach; 15, Paco Lucaya; 16, R. Agulló; 17, ...?; 18, Francesc Rossich; 19, Pifarré; 20, Anton Civit; 21, Quimet Raich; 22, Enric Suso (Solsona); 23, Boldú; 24, Mariano Xucfà; 25, Francesc Xucfà; 26, Codina (Petro-nilla); 27, ...?

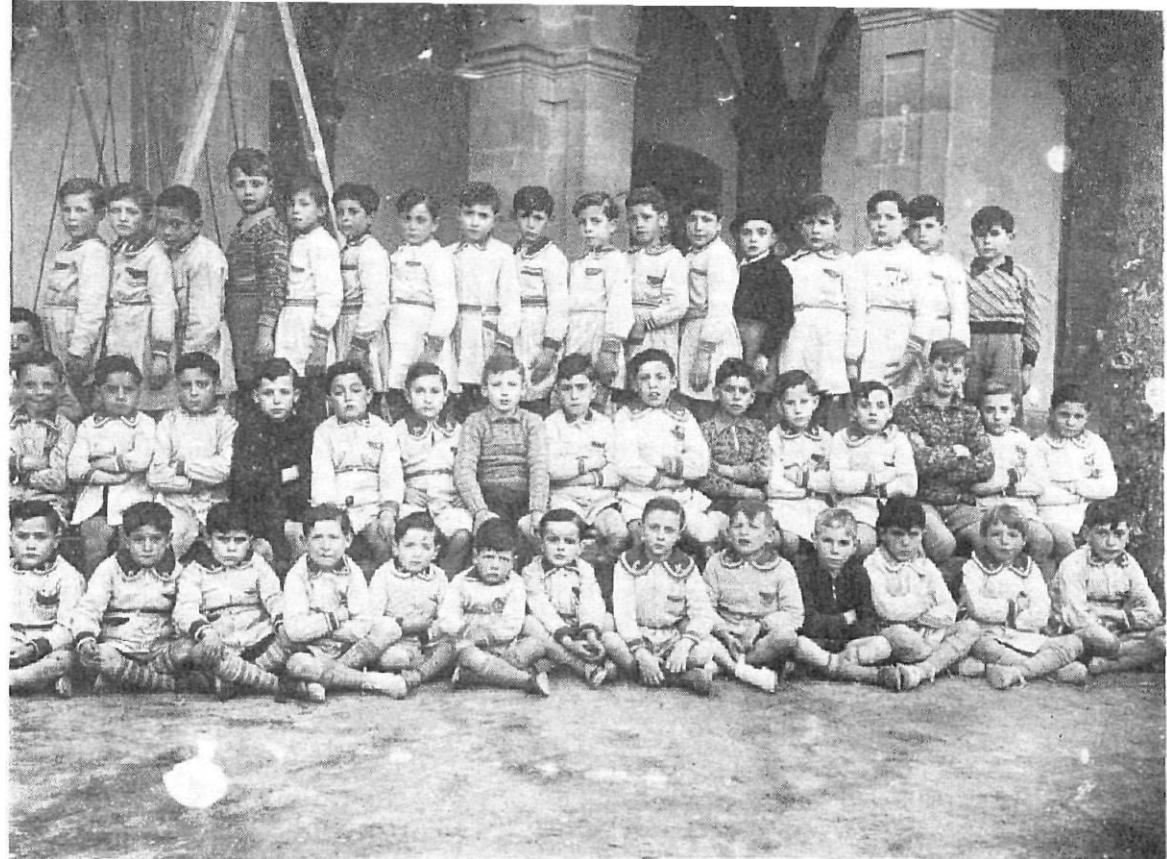

Grup d'alumnes i professors de l'institut «Ramón y Cajal». Curs 1933-34.

Grup d'alumnes i professors de l'institut «Ramón y Cajal». Curs 1933-34.

1, Corbera; 2, Vilanova; 3, F. Sala; 4, Oliva; 5, J. Jaume; 6, Aveño; 7, Colom; 8, Quintana; 9, Bosc; 10, P. Gramunt; 11, Riu; 12, E. Esteve; 13, Pablos; 14, Utges; 15, C. Civit; 16, Torné; 17, ...; 18, T. Esteve; 19, ...; 20, ...; 21, Nuix; 22, ...; 23, ...; 24, ...; 25, G. Díaz-Plaja; 26, C. Taboada; 27, Dr. J. Serrano; 28, Ferrer; 29, P. Muñoz; 30, Coy; 31, F. Gómez; 32, Gramunt; 33, A. Trilla; 34, Maja; 35, Graells; 36, Tarruella; 37, Jene; 38, Páges; 39, Baquero; 40, Prats; 41, Civit; 42, Razquin; 43, J. Trilla; 44, Ubach; 45, Llobet; 46, Solé; 47, Albareda; 48, J. Sala; 49, Figuerola; 50, Torné; 51, Colom.

Grup d'alumnes del col·legi dels Missioners del Cor de Maria. Curs. 1934-35.

Grup d'alumnes del col·legi dels Missioners del Cor de Maria. Curs. 1934-35.

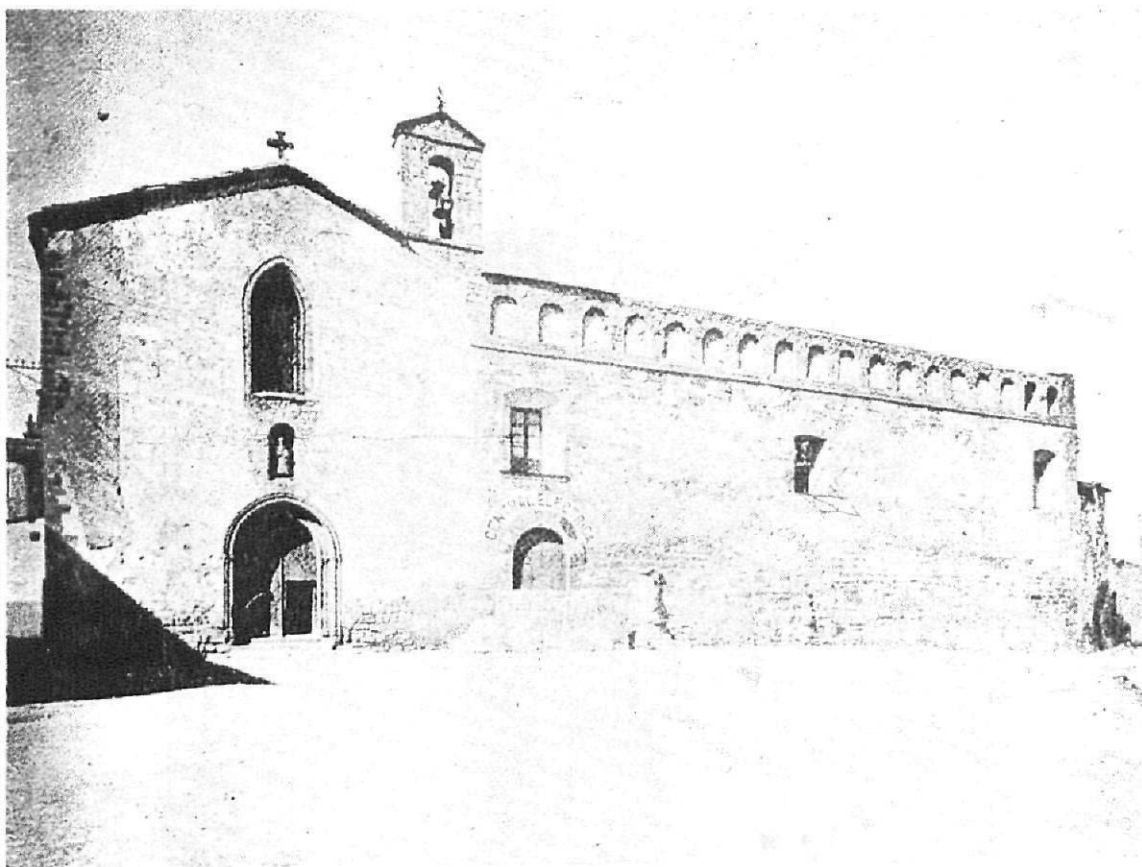
1, Balsells; 2, Salat; 3, Rialp; 4, Tarruella; 5, Madern; 6, Sarries; 7, Arenós; 8, Morell;
9, Gribet; 10, Cornellana; 11, Solé; 12, Certines; 13, Fusté; 14, Cunyé; 15, Martí; 16, Vidal;
17, ...?; 18, Codina; 19, Xuclà; 20, Cortines; 21, Raich; 22, Sarrate; 23, Gomà; 24, Salat;
25, Blavia; 26, Piqué; 27, Tarruell; 28, Turull; 29, Noguera; 30, Tarruell; 31, Prat; 32, Bla-
via; 33, Gomà; 34, Elies; 35, Rossich; 36, Rossich; 37, Ninot; 38, ...?; 39, Mateu; 40, Bové;
41, Trilla; 42, Fusté; 43, Fabregat; 44, Xandri; 45, Pociello; 46, Corral.

Grup d'alumnes i professors del col·legi dels P.P. «Josefinos» corresponent a l'any 1888.

Torre de l'edifici universitari anomenada «del Cancell», on fou instal·lat el primer institut de batxillerat, amb el nom de «Ramón y Cajal».

Ex-convent de Sant Francesc de Paula, en el qual, des de primeries de segle fins a la seva demolició (1936-38), impartiren ensenyances diferents establiments docents.

Casa del Marquès de Sabater, residència de les religioses de la Sagrada Família.

incidents. Com fos que l'elecció d'habilitat recaigués en la persona d'En Francesc d'Assís Condomines se seguí una protesta firmada per diversos afectats que pretenien la impugnació del candidat. Les alegacions comprenien la falta de residència dins del partit i l'haver estat separat de la província per varies faltes que comptaven a l'expedient. Fins ací l'anècdota. Amb tot s'anava fent camí cap a la normalització.

Pel que fa a l'escola de nenes la mostra es prou representativa i variada per omplir tot un capítol. Intentarem esquematitzar la trajectòria de l'escola, mentre espigolem uns quans noms de tradició certerina.

Cap a l'any 1840, tres fadrines es dedicaven a l'ensenyança pública i s'anomenaven Inès Sauzet, Lluïsa Casteràs i Teresa Buixaderes. Pocs anys després aparegué la figura de Paula Miralpeix de Torné, aspirant a la plaça de directora. Un cop obtingut el càrrec es plantejaren les primeres situacions conflictives. Dites situacions tal vegada contribuïren a accelerar el matrimoni de la mestra, ja vídua, amb En Jaume Trilla, però els conflictes no s'acabaren així com així. Com ja se sap, el procés es perllongà fins l'any 1857, en què el Ministeri de Foment dictà resolució per la qual es reposava a la directora en el seu càrrec i al mateix temps se la proveïa de títol professional. Mentrestant, les places d'ajudantes eren assignades a Antònia Porta i a Ramona Vilalta, amb el sou de quatre rals diaris. Així passem a la segona meitat de la centúria.

L'any 1879, morí Na Paula Miralpeix de Trilla. Les ajudantes ja no eren les mateixes. La plaça vacant de directora fou objecte de forta pugna. Entre les aspirants hi figura una filla de la pròpia Paula Trilla, amb títol de mestra superior. Altres candidates són: Francesca Comorera d'Elias, amb títol d'Escola Normal, i Francesca d'Assís Condomines. L'examen-oposició davant d'un tribunal format per ciutadans, alguns dels quals sense cap titulació, donà lloc a renúncies per part dels designats, com fou el cas de la senyora de Pedrolo, que no volgué jutjar a una persona més qualificada que ella mateixa. La plaça fou adjudicada a Francesca d'Assís Condomines. Aquesta va renunciar abans de dos anys, segons constava, per motius de salut, i el càrrec passà a favor de Francesca Comorera. No obstant, encara haurem de contemplar com Ramona Colomines, directora interina, plantà cara a la nova titular resistint-se a desallotjar l'habitatge que corresponia a la recent nomenada. Aquest fou l'inici d'uns conflictes entre directora i ajudanta que persistiren durant molts anys.

Al costat de les esmentades professores, fent-se càrrec de la Formació Intel·lectual de la mateixa escola, s'hi troben noms mas-

culins, com el d'En Benet Barasona (1885) i el d'Isidre Elias (1887), marit de Francesca Comorera, a qui dediquem un apartat en la secció d'escoles privades.

2.10. Les escoles públiques en el segle actual

Encara que només sigui una referència de passada, direm que el col·legi denominat «*Prado Catalán*», successor del de la Concepció, passà a ocupar les aules que els Missioners del Cor de Maria deixaren al convent de Sant Francesc de Paula, fins que fou construït, l'any 1935, el Grup «Jaume Balmes», davant per davant de dita escola. Abans de construir dit edifici, hom pensà una vegada més, amb la utilització de la Universitat, però es topà amb la resistència dels seus usufructuaris, els Missioners, que tot just l'acabaven de restaurar. Aquí hem de citar el nom del senyor Madern, defensor d'una escola graduada, pública i gratuïta, a qui també dedicarem un altre apartat.

L'Escola de Nenes restà en el seu lloc d'origen, sense altres incidències, fins que esclatà la guerra de l'any 1936.

2.11. Dades estadístiques

2.11.1. *Escoles de nens*

L'any 1839, en Francesc Xuclà, ensenyava 67 nens a la sala de davant de la Casa de Misericòrdia, amb caràcter d'escola pública. Al convent de Sant Agustí hi donava ensenyança amb caràcter privat mossèn Manuel Coma. Encara s'esmenten dos professors més a l'escola privada, que són Agustí Agulló i Ramon Periu, aquest darrer tingué fama de sever.¹

En 1857 es publicà una ordre dirigida als alumnes privats, els quals no podran optar per les escoles públiques.

En aquell temps trobem notícia de tres escoles privades, amb el següent detall:

Reverend Ramón Periu	14	alumnes
Reverend Pau Bellorbí	11	»
Professor Josep Selva	50	»

L'any 1873, la matrícula de nens a l'escola elemental (pública) era de 130, comptant-hi els pàrvuls.

PROVÍNCIA DE LLEIDA
COMISSIÓ LOCAL D'INSTRUCCIÓ PRIMÀRIA DE CERVERA

Estat format a tenor d'allò que mana la Comissió Principal, en la seva circular de 24 de juliol

Quadre estadístic, corresponent aproximadament, a l'any 1839.

Poble: Cervera.

Nombre d'ànimes: 2.743.

Homes i nens que saben llegir: 482.

Dones i nenes que saben llegir: 303.

Homes i nens que saben escriure: 378.

Dones i nenes que saben escriure: 184.

Nombre d'escoles públiques de nens: una.

Nombre d'escoles particulars de nens: dues.

Nombre d'escoles públiques de nenes: tres o un Col·legi d'Educandes.

Nombre d'escoles particulars de nenes: cap.

Nombre de concurrents:

Nens de 3 a 10 anys: 89.

Nens de 10 anys en avant: 23.

Nenes de 3 a 10 anys: 50.

Nenes de 10 anys en avant: 90.

Mestres examinats o no amb algun altre ofici o destí:

Mestres: F. J. Xuclà, sens títol, Lluís Vilalta (batxiller), Ignasi Gorferich.

Mestresses: Tres fadrines a l'ensenyança pública: Inés Suzet, Lluïsa Casteras, Teresa Buixaderas.

Escola perpètua o temporal de nens: Una perpètua i dues temporals.

Escola perpètua o temporal de nenes: Tres perpètues o bé un Col·legi d'Educandes.

Dotació dels mestres. Fons o arbitris amb què es paguen: 2.133 rs. i 11 mrs. de fons comú de propis i arbitris de la Ciutat (les dues particulars tan sols disfruten la gratificació que paguen els nens).

Dotació de les mestresses. Fons o arbitris amb què es paguen: 5.473 rs. entre totes tres. Es paguen d'una Fundació destinada a l'ensenyança de nenes.

Qui nomena els mestres: Els «perpètues» del Molt IHustre Ajuntament.

Qui nomena les mestresses: El mateix què hem dit abans.

Edificis i mobiliari per a l'escola. Llibres per als pobres:

Nens: En la pública, sis taules amb els seus bancs i demés. L'edifici és un saló dolent que encara és propi de la Casa de Caritat per no tenir-ne l'Ajuntament.

Nenes: Un edifici gran però molt poc obrat. Pel que fa a mobiliari no n'existeix de cap mena.

Relació estadística confeccionada cap a l'any 1839, on es reflexa la situació de l'ensenyança.

2.11.2. *Escoles de nenes*

El mateix any de 1873, la llista de les nenes que assisteixen a l'escola pública comprèn:

12,	a	la	sala	de	brodar.
30,	»	»	»	»	cosir
30,	»	»	»	»	fer blonda
50,	»	»	»	»	mitja

Sumen totes plegades: 122 nenes.

Quatre anys més tard, una inspecció posava en evidència la desproporció del professorat: dues senyores per 250 nenes. En conseqüència era nomenada una altra ajudanta.

En canvi, en 1880, tan sols hi assisteixen 75 nenes, distribuïdes en dues sales.

3. COL·LEGIS PRIVATS

Al costat de les dues escoles públiques, a les quals hem dedicat abundant comentari, s'hi aplegaren bon nombre de col·legis privats amb les més diverses característiques.

Començant per l'any 1833, no pretenem exhaurir la relació dels esmentats col·legis i sí, tan sols, donar-ne una visió panoràmica amb les notes d'aquells que ens semblin més representatius.

3.1. Col·legi de Mr. Emilio Bertrand

El primer que ens crida l'atenció és un prospecte signat per un tal Mr. Emilio Bertrand, en el qual s'anuncia l'obertura d'una Acadèmia de Francès, al número 132 del Carrer Major, al preu de 24 rals el mes. També oferia classes a domicili.

3.2. «Cátedra de Humanidades» d'Antoni Badia

L'any 1842, que fou aquell en què oficialment es tancà la Universitat, apareixia l'anunci de la «*Cátedra de Humanidades*», d'Antoni Badia, radicada dins del mateix edifici. De la renúncia de l'esmentada càtedra, als nous mesos d'exercici per dificultats econòmiques, ja se n'ha fet comentari detallat amb anterioritat.

ACADEMIA
de
Lengua Francesa.

Mr Emilio Bertrand, Profesor de lengua Francesa pone en conocimiento del Público, que con el correspondiente permiso, abrirá Academia de dicho idioma el día 16 del corriente de las 11 á la una de la mañana, y de las 4 á las 6 de la tarde, en la Calle Mayor.

Núm. 132. las personas que gusten aprender tendrán la bondad de avistarse con el Profesor que vive en la Fonda de San Carlos.

Los concurrentes á la Academia pueden estar persuadidos, que con un estudio de media hora ó tres cuartos de hora diarios, conseguirán en el término de seis meses poseer muy regularmente el espresado idioma.

El Profesor dará tambien lecciones particulares á los que le honren con su confianza, y se trasladará á casa de las personas que le llamen al efecto.

El precio para los concurrentes al curso público será de 24 reales mensuales. Los que quieran dar lecciones particulares deberán entenderse con el Profesor.

Cervera 11 de Diciembre de 1833.

Emilio Bertrand.

3.3. Escola d'En Salvador Nouet

En 1848 trobem un altre prospecte —que comprèn quatre folis molt atapeïts— en el qual En Salvador Nouet i Saüch anuncia unes classes de Llatí i Retòrica, i indica la possibilitat de col·locar alumnes en qualitat de col·legials o interns. El lloc és el Col·legi de Santa Creu (Casa de Caritat). Poc temps després (1851) una monja de la mateixa Casa demanava permís per a continuar ensenyant (sense títol).

3.4. Altres escoles

D'altra banda, la Inspecció d'Ensenyança, davant l'escassa assistència a l'Escola Pública, manava tancar les escoles privades que es trobessin desautoritzades per manca d'aptitud legal dels docents. L'any 1857, s'avisava que qui cursés en col·legis privats no podria optar per les escoles públiques. Les dades que tenim a mà, corresponents a aquell moment, són de tres escoles privades regentades per En Ramon Periu, amb catorze alumnes; la de Pau Bellorbí, amb onze alumnes, y la d'En Josep Selva, amb cinquanta alumnes. L'any següent, persistia el conflicte, ja que un ofici del governador manava tancar les escoles privades regentades per professors sense títol.

Durant el decenni que segueix es troben dues noves sol·licituds de permís per a ensenyar. Una de Maria Massanés i Sallent per obrir una escola de nenes al carrer Major; i una altra, signada per una tal Andrea Sahun de Jelonch, per obrir una altra escola de nenes a la Universitat, amb exposició d'un rètol a la vista. Mentrestant al col·legi privat de la Casa de la Caritat (agregat al de la Concepció) hi assistien 64 nens, a càrrec de mossèn Ramon Combes i Aldabó, i 50 nenes, a càrrec de sor Maria Vila.

3.5. Col·legi d'En Isidre Elias i Anglès

Isidre Elias era el marit de Francesca Comorera, de primer, ajudanta a l'Escola Martínez i, més tard, directora de la mateixa escola, després de la mort de Paula Trilla. Isidre Elias fou un dels professors més qualificats que han passat per Cervera. Mestre, graduat en Filosofia i Lletres, amb estudis de música, explicà ètica, lògica, matemàtiques i ensenyà piano des de 1874 fins al 1912. Del seu establiment se'n deia «*La Escuela*». Tenia aules separades per a nois i noies i també donava lliçons particulars. A

més, s'encarregà de la formació intel·lectual de les nenes de la Fundació Martínez. Segons F. Dalmases, «el senyor Elias servia per a tot».

3.6. L'Acadèmia Lladó. Escola Catalana de Cervera

Inicià les seves tasques l'any 1902, al carrer Major, i el 1910 va passar al segon pis de la casa Vega, de la plaça de Santa Anna. La seva estança a Cervera està relacionada amb la presència a la nostra ciutat d'un pintor anomenat Béjar (obra del qual són les pintures que es poden veure a l'església de Sant Agustí). L'escola a la que ens estem referint introduí a Cervera un esperit d'innovació. Exposava els seus programes en llengua catalana. Les matèries d'ensenyança eren molt diferents de les que s'estilaven: el dibuix, la teneduria i la pràctica mercantil; la reforma de lletra; el dibuix aplicat als oficis, per als obrers, nois i noies; un curs complet d'Història de l'Art i la Història de Catalunya.

Entre les activitats més destacades, vinculades a dita escola, podem citar: una vetllada dedicada a la Junta Permanent de la Unió Catalanista, en el local del Teatre Principal, amb l'actuació de l'Orfeó Escolar Montserrat, sota la direcció d'En Francesc Quintana (a) Parent; l'acte necrològic en memòria de mossèn Cinto Verdager, a l'església de Sant Agustí; la participació en un concurs literari celebrat a Barcelona l'any 1919. També podríem incloure-hi una publicació periòdica dita «La Veu de la Segarra».

3.7. Gimnàs Sairols

Corresponent a la mateixa època (1903) apareix la referència d'una escola especialitzada, dirigida per En Josep Sairols, dedicada a l'educació física, situada al carrer del Combat, número 3. També s'anunciaven classes a domicili per a senyores i cavallers, de matí i de tarda.

3.8. «Colegio Cervariense»

En Ramon Balada, ex-professor del Col·legi dels Missioners Claretians, obrí, l'any 1915, un establiment propi que perdurà fins a la seva mort, l'any 1955. De primer s'installà al carrer de la Victòria; poc més tard al carrer del Call número 2; cap a l'any 1916, al carrer de Rondes i, finalment, al carrer Major. S'anuncia-

Academia Lladó

Major 126. - 2.º

Clases per noys de 7 a 9 y de 12 á 1 del matí y de 8 a 10 del vespre
» » noyas » 2 a 3 de la tarde y de 7 a 8 del vespre.

Gramática.
Aritmética.
Lectura.
Escriptura.

Teneduria de llibres.
Reforma de lletra.
Cálcul mercantil.
Dibúx.

HISTORIA DE CATALUNYA

Clases especiales per senyoretas dibúx de brodats y figurins, figura paisatge y adorno.
Clases de dibúx aplicat als oficis pera 'ls obrérs.

TIP. CAMUS, - TARREGA.

Preparat en September 1902

Facsimil d'un programa d'escola privada, redactat en català, on hi figura com a matèria d'ensenyança la Història de Catalunya.

va, també, com a promotor dels més moderns mètodes pedagògics («pocs llibres i molta pràctica»). També admetia alumnes d'ambdós sexes.

En aquesta relació de mestres que exerciren l'ensenyança privada podríem afegir-n'hi alguns més, del segle passat, com el senyor Constans, ajudant de mossèn Combes, que no se sabia imposar gaire als seus alumnes; el senyor Ubach (a) Nofre, que tenia una escola al carrer Major, i el Josep dels Sants, mestre de pàrvuls conegut per la seva extraordinària paciència. A primeries del segle xx, consta el nom d'una mestra, la senyoreta Antonieta Manchón, que es dedicava a l'ensenyança de nenes de més de vuit anys.

No podem tancar aquest capítol sense esmentar una vegada més el nom d'un ciutadà contemporani —el senyor Martí Madern—, que inicià les seves tasques ja ben entrat el segle actual i dedicà gran part de la seva vida a la docència, amb gran eficàcia i a un nivell principalment d'estudis secundaris. A la seva escola ens hi hem format dotzenes de cerverins i de segarrencs entre els anys vint, trenta i quaranta.

Tingué molt temps l'estudi instal·lat a la part posterior de l'Oficina de Telègrafs, de la que n'era el cap de servei. El senyor Madern fou un autodidacta que tota la vida anà perfeccionant els seus coneixements. Amb el pas dels anys acabà essent un expert en paleobotànica de la Segarra, de quina temàtica ens n'ha llegat un important estudi i una magnífica collecció de fòssils que està exposada en el Centre Comarcal de Cultura. També impartí classes a la Mútua Escolar i Acadèmia de Batxillerat ja esmentades en altre capítol.

4. COL·LEGIS PRIVATS REGENTATS PER INSTITUCIONS RELIGIOSES

4.1. Col·legi dels Missioners del Cor de Maria

Aquest col·legi que ja ha estat descrit com a establiment successor del Col·legi dels Pares «Josefins» passà de l'Estudi Vell al convent de Sant Francesc de Paula i, finalment, a l'edifici universitari, un cop acabada la tasca de restauració. Distribuïa la seva tasca docent entre els estudis primaris i secundaris. Encara existeixen molts cerverins que es formaren en aquell centre.

4.2. Col·legi Hispano-Francès (Monges Franceses)

Establert l'any 1903, dedicat a la formació integral de senyorettes, impartia les seves ensenyances totalment en francès, exceptuant el parvulari, i —allunyant-se de la rutina imperant— donava prioritat al respecte i la formació de la persona. Admetien pensionistes a vuitanta pessetes mensuals i mitges pensionistes a quaranta. La seva permanència quedà interrompuda definitivament per la guerra del 1936. El col·legi estava instal·lat en la seva residència, ubicada en l'antic edifici de l'Estampa, degudament restaurat i acondicionat.

4.3. Col·legi de la Sagrada Família

Fundat l'any 1887, també fou col·legi-pensionat. La seva tasca anava dirigida a la formació de mestresses de casa. Els anys de la Guerra Civil forçosament hagueren de suspendre les activitats que foren reempreses el 1940 i finalitzades el 1970. Llavors el col·legi passà a ser exclusivament residència de noies estudiantes. En tot temps s'ha allotjat a la que fou residència del Marquès de Campmany.

5. ESCOLES DE MÚSICA

Fins on ens ha estat possible, donem notícia de les persones més conegudes en el cultiu de l'esmentada art.

5.1. Mateu Golferichs (a) Calsoné

Mestre de solfeig. En F. Dalmases en guarda una imatge ben pintoresca, com un bon senyor, ja entrat en anys, que tocava el contrabaix a l'església i es protegia la closca amb un casquet de punt de mitja.

5.2. Mossèn Salvador Vidal, mestre de Capella ²⁶

Coautor de les famoses «Completes» del Santíssim Misteri.

26. Dades relatives a mestres de música, facilitades per en Ramon M. Xuclà.

Vivia a la plaça Major, on tenia l'escola. Ensenyava música coral i instrumental. A l'hora del migdia, que era quan donava les classes, la plaça s'omplia d'estudiants, amb els seus instruments sota el braç, ficats dins de bosses de baieta verda.

5.3. Mossèn Ramon Salat i Breu

Fou un músic acabat que va fer de la capella de Santa Maria un veritable oratori, on la música s'interpretava amb unció i sensibilitat. Es feu càrrec de dita capella l'any 1889. Morí a Cervera el més de febrer de l'any 1912. Si bé no va deixar obra escrita, sí que establí una excellent escola d'ensenyament musical.

Dirigia les Completes del Sant Misteri de cara a l'altar major per no donar l'esquena a la relíquia. Va ser un d'aquells músics que més varen contribuir a que el Papa Pius X dictés el cèlebre «Motu Proprio» sobre els cànons que han de caracteritzar la música religiosa. (Per aquells darrers anys del segle XIX, la música religiosa semblava de vegades profana i, a l'inrevés. Encara fins fa poc, hi havia gent que recordava aquells oficis de les grans diades, plens de valsets, polques i rigodons.

5.4. Mossèn Rafel Domènec i Vidal

Durant la major part de la seva vida, va ser el Mestre de Capella dels Dolors, annexa a la parròquia de Santa Maria.

Mossèn Rafael, que havia estat durant molts anys president de la Junta de Preveres de la Comunitat de Cervera era, a més de bon músic, excellent pianista. De la seva escola, nascuda a la nostra ciutat, en sortiren magnífics pianistes, com Antoni Gabarró, Mariano Xuclà i Granell, Joan Llorenç i Arrufat, etc.

Mossèn Rafael va ser un avançat de la seva època quant a la música, a més d'un esperit romàntic i arravatat. Potser per alliberar-se de les grans pressions jeràrquiques i socials que incidien sobre l'estat eclesiàstic d'aquells temps, interpretava a Grieg, el compositor escandinau, nacionalista i luterà.

Deixà molt poca obra com a compositor, la qual malauradament, es perdé durant la revolta de 1936.

5.5. Mossèn Francesc Comorera i Llanes

Guanyà les oposicions a Mestre de Capella de la Parròquia de Santa Maria del Coll de les Sabines, l'any 1912.

La tasca desenvolupada per mossèn Francesc a través d'aquest càrrec, és important i es podria definir com un esforç constant per a renovar els motlles adoptats d'anys i panys per l'Església.

Una de les tasques encertades des de la capella de la Parròquia, fou la d'arreglar la partitura de «les Completes» —que era a quatre veus solistes— per a cor i parts solistes com encara és avui.

L'obra del compositor abasta diferents aspectes de la música. Val a dir que va compondre, en la mateixa proporció i encert, música profana i religiosa.

La tasca meritòria desenvolupada com a director de l'Orfeó Cerverí és incommensurable, ja que d'un quadre de veus molt voluntariós però poc educades, i la majoria encara ignorants de la música, va saber-ne fer un dels millors conjunts vocals de Catalunya.

Morí el dia 9 de novembre de 1931.

5.6. Francesc Quintana

Mestre de música. Prengué part en la fundació de l'Orfeó Escolar Montserrat que es comptà entre els primers fundats a Catalunya, l'agost de 1903. Comptava amb uns vint-i-cinc nois de 10 a quinze anys. L'esmentada tasca era compartida amb el professor Lluís Lladó.

La tradició musical cerverina no s'ha esvaït pas. Actualment compta la ciutat amb una Escola Municipal de Música, on s'hi formen uns 250 alumnes.

6. SITUACIÓ ACTUAL

Actualment a la nostra ciutat s'hi troben les següents institucions:

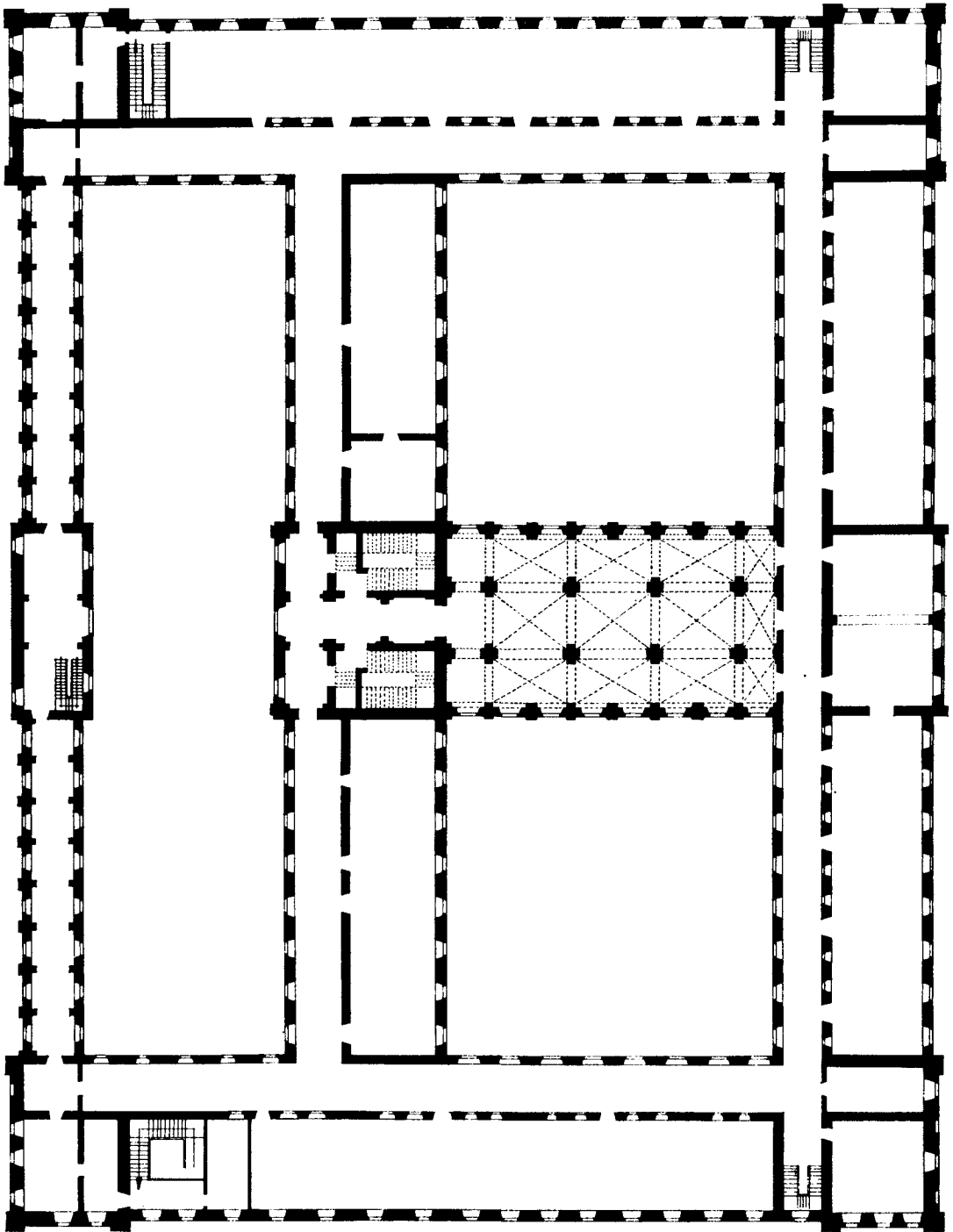
En primer lloc, una secció de la Universitat a Distància, on es poden cursar diferents carreres, radicada precisament a l'edifici universitari. També es troben, en el mateix edifici, un Institut de Batxillerat, juntament amb una secció de Formació Professional, aquesta darrera en vies de trasllat a un nou centre, la construcció del qual s'inicia als afores de la població.

Existeixen també dues escoles, dites actualment d'Ensenyança General Bàsica. La primera anomenada Grup Escolar Jaume Balmes, construïda els anys trenta, ha estat objecte de reestructura-

ció, i compta amb una matrícula d'uns sis-cents alumnes distribuïts en vint-i-un graus, dos més de parvulari i un d'educació especial, ultra els d'educació física i recuperació. La segona, situada al Passeig Corregidor, s'anomena Grup Escolar Mossèn Josep Arqués. Fou inaugurada l'any 1976, i acull aproximadament uns tres-cents alumnes. Fa poc s'hi adjuntà un parvulari.

Finalment, l'Escola Municipal de Música, que inicià les activitats el mes de novembre de 1980. Compta amb seccions de piano, flautes, violí i guitarra, a part les de solfeig i cant coral.

UNIVERSIDAD DE CERVERA

Planta de la Universitat de Cervera.